Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1995 йил, 5 декабр | 26- сон

ҲАҚИҚАТЛАРНИ ТУШУНИШ ЙЎЛИДА

БУГУН ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАҲОН ҲАМЖАМИЯТИДА ЎЗ ЎРНИ ВА НУФУЗИ БОРЛИГИДАН ФАХРЛАНСАК АРЗИЙДИ.

Ислом КАРИМОВ

Мамлакат Президенти шу эл, шу халқ, шу муқаддас ватаннинг фарзанди сифатида бугун Ўзбекистоннинг жаҳонда ўз ўрнини топганлигидан фахрланишида ҳақиқий озод инсонга хос туйғуларнинг жўшқинлиги ва шу билан бирга табиийлиги бор.

Ҳамон ўрин тўғрисида гап кетаётган экан, келинг ўрин ҳақида, ҳар биримизнинг ўрнимиз, ишлаётган ранг-баранг соҳалардаги ўрнимиз, биз ва бизга ўхшаган одамлар — ватандошларимиз шу соҳаларга келганларидан сўнг соҳада ҳосил бўлган ўрин, Ўзбекистон учун жам ҳолда олганда барча фуқаролар ва улар хизмат қилаётган барча соҳаларнинг ўрни тўғрисида ўйлаб кўрайлик.

Бугун мамлакат Президенти шу диёр, шу халқнинг маъруф вакили ва намоёндаси сифатида барча жаҳон мамлакатлари ва уларнинг раҳбарлари, сиёсатдонлари, ишбилармонлари, сармоядорлари, олимлари, технологияларнинг пирлари билан тенг туриб гаплашяпти. Уларнинг салоҳиятлари ва тажрибалари янги Ўзбекистонга ва охир-оқибат унинг фаровон келажагига оқим тусига кириб оқиб келиши учун ғайрат ва шижаот камарини боғлаб тер тўкмоқда. Ва шундай жаҳонни таниш ва унга Ўзбекистондай диёр борлигини танитиш жараёнларида мамлакат ўз ўрнига, ўз мавқейи ва обрў-эътиборига эга бўлиб бормоқда.

Жаҳон хўжалик ва сармоя системасига уйғунлашиш, аввало бунда ишонч қозониш билан бўлади. Ишончсиз ҳеч бир ишда омад йўқ. Ишонч қозониш ва сўнг уйғунликка эришиш, жаҳон хўжалиги билан мутаносиб яшаш, бўйини унга қараб бўйлаш осон эмас. Лекин бугун шу ишонч сари ва шу уйғунлик сари энг муҳим қадамлар ташланди. Жаҳон ҳамжамияти минбаридан туриб Ўзбекистон, Марказий Осиё, Ўрта ва Яқин Шарқ муаммолари энг баланд савияда ўртага ташланди. Жаҳон жамоатчилигининг эътибори ўта кескин экологик, сиёсий, миллий муаммоларга тортилди ва қаратилди.

Дунёнинг Ўзбекистон сари ва Ўзбекистоннинг дунё сари ҳаракати йўлга қўйилди. Ва бу кўп томонлама ҳаракат тобора интенсив тус олаётгани ҳар қандай холис одамни яхши келажакка умидлантиради.

Буларнинг ҳаммаси Ўзбекистон ўз ўрнига эга бўлаётганлигини кўрсатади.

Ўзбекистон-ку матонатли ишлар боис ўз ўрнини топмоқда. Энди у ҳеч қачон бу шарафли ўрнини йўқотмагай.

Лекин биз алоҳида олинганда фуқаролардан ҳар биримизнинг истиқлол ишида, унинг кунма-кун, соатма-соат олға силжиши керак бўлган ислоҳотларида бизнинг — ҳар биримизнинг ўрнимиз қандай? Ва энг муҳими —

— ҳар биримиз ўз ўрнимизни топиб олдикми? Агар биз ўз ўрнимизни топмасак, уни бошқалар қараб ўтирмай келиб эгаллашлари табиатнинг қонунларидан бири эканлигини англаб етдикми?

Ҳамма-ку албатта, ҳар ерда имкон қадар ишлаяпти. Лекин ўз ўрнида ишлаяптими? Шу иш у билан гуллаб-яшнаши мумкинлигини ҳис қиляптими, бунга ўзи учун ҳисоб беряптими?

Мамлакат Президентининг Самарқанд ва Қаршидаги нутқларида кескин очиб ташланган ва қатъият билан таҳлил этилган оғир-оғир нуқсонлар, камчиликлар, бузилишлар, йўлдан оғишларнинг бош сабаби қаерда? нимада?

Сабабларни балки кўп келтириш мумкиндир. Лекин асосий сабаб кўпчилик мансабдорларнинг ўз ўрнини топмаганлиги, ўз ўрнида эмаслиги билан изоҳланмайдими?

Очиғини айтайлик, ҳали орамизда шундай кишилар ҳам оз эмаски, улар шу кунгача ҳам мустақилликни ўз юракларига яқин келтирган эмаслар. Истиқлол ва унинг ғояларига бағирларини очган эмаслар. Уларда мустақил ватан эътиқоди туғилмаган ва шаклланмаган. Уларнинг хаёллари ўтмишда. Ўтмиш совет тузумини соғинадилар. Эртаю кеч унинг қайтиб келишига мўлтираб қарайдилар. Лекин вазифалардан воз кечмайдилар. Вазифаларда албатта ишлайдилар. Албатта, ҳеч истисносиз истиқлол неъматларидан тўла ва ҳар томонлама тасарруф этадилар. Балки бошқалардан анча кўпроқ ва хўброқ фойдаланадилар. Лекин шу билан бирга юракларини мустақилликка бермайдилар. Нималарнидир кутадилар. Ва бутун ишларни ўлда-жўлда қиладилар. Ташлаб қўядилар ишларни ўз ҳолига. Жиноятларни ўз ҳолига. Коррупция урчисин деб ният қиладилар. Коррупция авж олган ерда таназзул, турғунлик кучайишини яхши биладилар. Шулар воситасида халқ ўртасида норозилик учқунлашини кўзлайдилар. Озми шундайлар? Ахир Президент фош этаётган нуқсонлар қаердан келяпти? Улар экспорт қилинмагандир-ку ахир.

Мана шундай истиқлолга эътиқодсиз, ғивирлаб ниманидир кутаётган кишилардан сўрагим келади:

— Сиз орзу қилган собиқ тузум ва собиқ замонларда Ўзбекистоннинг дунёда ўрни бормиди? Ўзбек халқининг ўрни бормиди? Бизни мамлакат ва халқ сифатида биров танирмиди? Танолармиди? Ҳаммамиз, худо кечирсину «рашен» эмасмидик!

Яна уларга савол бергим келади:

— Болаларимиз эмин-эркин Америкадай, Англиядай, Франция, Германия, Туркиядай мамлакатларнинг машҳур университетларида бемалол таълим ва таҳсил олганмидилар сиз эътиқод қўйган замонларда? Дунёга ҳеч ўз чегарамиздан эмин-эркин чиқармидик?

Яна уларга савол бергим келади.

— Миллий эркин тараққиёт, миллий эркин давлатчилик бизга бутунлай бегона қилиб ташланмаганмиди? Бошқа маданият, бошқа тил, бошқа муомала-муносабатларга одатланиб, кўникиб яшашга, ўз миллий манфаатларимизни хаёлга келтирмасликка, ҳатто буларни бутунлай унутишга мажбур бўлмаганмидик?

Тўғри, мактабларимиз, муассасаларимиз, идораларимиз, турли даргоҳларимиз бор эди. Фақат битта асосий нарса йўқ эди. База йўқ эди. Мустақиллик йўқ эди. Мустақиллик бўлмаган ерда халқнинг нимаси ҳам бўлади? Мустақиллиги бўлмаган халқ нимага айланади? Нимага эришади? Нимага қобил бўлади?

Шундай саволлар устида жавоблар излаб ўтирсам, ҳазрат Иброҳим алайҳиссаломнинг кўксида воҳид Аллоҳ ишқи аланга олиб қай бир саодатли соатда ўз қавми неча минг йиллаб сиғиниб келган санамлар ва бутларни чил-парчин қилиб синдириб ташлагани ёдимга тушади. У ўтдан қўрқмай, бутун қавми, қардошларига қарши бориб шу ишни қилди. Ягона Аллоҳ ишқи учун, иймон учун ва одамлар тўғри фикрласинлар деб шундай қилди. Худо инсонга шундай буюкдан буюк матонат ато этган. Биз ҳам ўрнимизни шундай матонат билан қидирайлик, топайлик, шундай матонат билан ҳимоя қилайлик! Ўтмишга нисбатан ҳам шундай матонатли бўлайлик.

Муҳаррир

Тоғдай таянчимиз

МУНОСИБ ҲАЁТ ПОЙДЕВОРИ

Мустақил давлатимиз биринчи Конституцияси қабул қилинганига уч йил тўлмоқда. «Учга кирдинг — кучга кирдинг», — дейди халқимиз.

Нега аждодларимиз салтанатлари учун бу қадар аёвсиз жанг қилганлар? Франгларнинг: «Конституция учун!» — дея ҳайқириб кўчага чиққанларини тарих китобларидан ўқиганимда ҳайратланардим: Ватан учун — тушунарли, дину иймон учун — тушунарли, ор-номус учун — шарт, қадру қиммат ҳимоясига — мумкин... «Конституция учун?!» Нега? Йиллар, воқеалар силсилалари шуни кўрсатдики, Конституцияга эга бўлиш, унга таяниш ва итоат қилиш, у буйича яшаш ва уни ҳимоя қилиш лозим ва шартдир.

Урис шоири бўлган, эфиоплик Иброҳим Ҳанбалнинг набираси Александр Сергеевич Пушкин: «Император ҳимоясидан қонун ҳимояси афзалдир», — деган эди. Пушкин — подшоҳ саройларида бал ва базмларнинг эркаси — нечун шу фикрда бўлган?! Гап шундаки, император бугун кайфияти хуш пайтида уни севиши мумкин, хафаҳол пайтида дуч келсанг, қаҳрига дучор, сургун бўлишинг ҳам ҳеч гап эмас. Пушкин ўз ҳимоясини ўзгарувчан кайфиятга эмас, ўзгармас ҳуқуққа боғлиқ бўлишини истаган, инсон ҳокимиятини эмас, қонун ҳокимиятини хоҳлаган.

Амир Темурнинг тарих саҳнида пайдо бўлган ва музаффарлиги сабабларини эслайлик. У юрт пароканадаликка юз тутган, амирлари тахт талашиб, халқи саргардонликда қақшаётган даврда кириб келди ва марказлашган, қудратли салтанат барпо этди. Нега унинг қўшинига алп йигитлар гувиллаб қўшилдилар?! Халқ барқарорлик фақат мустаҳкам жамият ҳимоясида мумкин эканини ички бир сезги билан ҳис қилди. Ҳақиқатан ҳам, Темур кучга тўлгани баробарида яқин ва олис-олис ҳорижнинг одил ва қув шоҳлари у билан ҳисоблаша бошладилар, унинг саройида элчилари бўлишидан фахр туйдилар. Улкан карвон йўлларидан савдагорлар қатнай бошладилар. Тўкинчилик, маъмурчилик келди. Улус ўз ҳаётини, мол-мулкини дахлсиз сезди.

Марказий Осиё марказида, мустақил Ўзбекистон пойтахти — Тошкентнинг қоқ ўртасида Амир Темурга ҳайкал ўрнатилди. Ҳайкал кўшкида соҳибқироннинг: «Куч — адолатдадир», — деган сўзлари битилган. Амири Туркистоннинг «Темур тузуклари» ҳам ўз даврининг адолатли Конституцияси эди. Бурҳонидан Марғинонийнинг «Ҳидоя» асари, «Зафарнома», «Бобурнома»лар, ҳозирги Асосий Қонунимизнинг асосида туради.

Конституция биз учун шундай азиз нарсадирки, уни ор-номусни асрагандай асрамоқ лозим. Чунки айнан Конституцияда Ватаннинг давлат суверенитети (I боб), халқ ҳокимиятчилиги (II боб), ундаги ҳуқуқ устиворлиги (III боб) акс этади. Айнан у миллатнинг тилига давлат мақоми беради (4-модда), давлатни халқ иродасига буйсундиради (2-модда), халқни ҳокимият манбаи сифатида эътибор этади (7-модда), унда ижтимоий ҳаётда сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги кафолатланади (12-модда), инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қимматини дахлсиз, олий қадрият ҳисоблайди (13-модда).

Мустамлакачи чоризм ва большевизмнинг 130 йиллик зуғумидан сўнг халқимиз озодликка эришди ва унинг биринчи Конституциясида Иснон энг муътабар мавқега кўтарилди. Эътибор қилсангиз, «Асосий принциплар» (Биринчи бўлим)дан сўнг дарҳол «Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари» (Иккинчи бўлим) бошланади. Кейин — жамиятга (Учинчи бўлим), сўнг давлатга (Тўртинчи ва Бешинчи бўлимлари) ўтилади: «Инсон — Жамият — Давлат» муносабатларида инсон шоҳсупага қўйилди: «Давлат идоралари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар», — деб қатъий таъкидланади. Конституциямиз — муносиб инсоний ҳаётнинг пойдевори, унинг қиммати ҳақида таҳсинлар айтилмоқда, у жаҳонда ҳам тан олинди. Мен унинг тайёрланишида қатнашганимдан, мустақил Ўзбекистоннинг биринчи парламентида 1992 йил 8 декабрда янги Конституцияга овоз берганлар ичида менинг ҳам овозим борлигидан фахрланаман.

Нега тарихда халқлар «Республика учун!», «Конституция учун!» курашгани ва жонини тиккани бугун мен учун тушунарлидир, чунки Конституция — мутлақдир, устивордир. Элимизда: «Шариатда шарм йўқ», — деган ҳикмат бор. Унинг маъноси шуки, шариат (илми фиқҳ-қонунчилик) иродасидан таниш-билиш, ошна-оғайнилик билан қутилиб бўлмайди, у ҳаммага баробар, амал-лавозимингга, чиройу ақчангга истисно қилмайди, демакдир. Конституция ҳам ана шундай собитдир. Шундай бўлмоғи, қадрланмоғи керакдир.

Конституция эл иродаси устидан ўзбошимчалик қилишга, инқилобчиликка йўл қўймайди, чунки «Халқ номидан фақат у сайлаган Олий Мажлиси ва Президенти иш олиб бориши мумкин» (10-модда), собиқ совет тузумидагидай фикрга кишан солинмайди, чунки «Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас» (12-модда)

Тарихий ҳужжатлар ҳам, ривоятлар ҳам, ёзма ва тош ёдгорликлар ҳам, мушоҳадалар ҳам аждодларимиз қонунни Яратганнинг ва халқнинг иродаси сифатида эҳтиром қилганларини кўрсатади. «Турк», «Турон», «Туркистон» сўзларининг асли «тўрамоқ» (яралмоқ), «тўра» (яралган, воқеъ) сўзларидан экани аввал ҳам айтилди. Қонунчиларни ҳам «турлар» дейишарди (консерватив маъносидаги «тўрачилик» деган ибора ҳам мавжуд). Демак «Туркистон» дегани ҳам аслият жиҳатидан «қонун юрти» демакдир. «Демократия» лотинчадан — «халқ ҳокимияти» (бюрократия) — маъмурлар ҳокимияти, «охлократия» — оломон ҳокимияти ва ҳакозо демакдир, демократия — инсонни ўз ҳаётини ўз хоҳишига қараб қуриши ва натижасига ўзи маъсул бўлиши демакдир, «Ўзбекистон» сўзи асл луғавий маънода («Ўз»-«бек»-«истон») сўзига эгалар юрти, ўз масъулиятини ўз елкасига олганлар ўлкаси, шахслар мамлакатидир.

Янги Конституциямиз, кўриб ўтганимиздек, тарихий тажрибаларимиздан келиб чиқади, бугунги кунимиз воқеликларини (бозор иқтисоди, сиёсий ҳурфикрлик, ижтимоий адолат, маънавиятда миллийлик ва умуминсонийлик) акс эттиради ва эртанги келажакка чорлайди. Унда кеча, бугун ва истиқбол гўзал тарзда мужассамлангандир.

Энди биздан фуқаро сифатида бир истак талаб этилади: Конституция бор, энди ундан фойдаланмоқ, унга риоя этмоқ, таянмоқ керак, кўкракни қалқон қилиб, тоғдай туриб ҳимоя қилмоқ лозимдир.

Карим ҲАКИМЎҒЛИ

ТУМАН ТАШКИЛОТЛАРИ ТУЗИЛМОҚДА

Шу кунларда Ўзбекистон Миллий тикланиш деморатик партиясининг туман ташкилотлари тузилмоқда. Яқинда Андижон вилоятининг Шаҳрихонда Бўзда ушбу партиянинг таъсис анжуманлари бўлиб ўтди. Уларда партия ташкилотининг Кенгаш раислари, ўринбосарлари, раёсат ва Кенгаш аъзолари сайландилар. Шаҳрихон шаҳар ва туман партия ташкилотининг Кенгаш раислигига шу туман саломатлик Марказининг бош врачи Олимжон Ўринов, ўринбосари этиб 20-мактабнинг директори Абдунаби Нишонов, шунингдек, Бўз тумани ташкилотининг Кенгаш раислигига шу туман Халқ таълими бўлимининг бошлиғи Ҳумоюн Акбаров, муовини этиб Маъруф Баратовлар сайландилар. Ушбу таъсис йиғилишларда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг Андижон вилоят Кенгаши раиси Т. Низом Республика Марказий ҳайъатининг раиси ўринбосари Тошпўлат Тошлонов иштирок этди. Ва партиянинг мақсад ва вазифалари, 1996 йилда партия томонидан ўтказиладиган тадбирлар ҳақида сўзлади.

«Миллий тикланиш»га ОБУНА ДАВОМ ЭТЯПТИ

Бу сизнинг янги газетангиз, миллий ҳаёт, миллий тараққиёт, маданий, маърифий, маънавий гўзаллик, сиёсий баркамолликка интилиш газетаси!

ОБУНА НАРХИ

Республика вилоятларида ва Қорақалпоғистонда Якка тартибдаги обуначилар учун:
нашр индекси — 64618
6 ойга — 132 сўм 90 тийин
12 ойга — 265 сўм 80 тийин

Ташкилотлар учун:
нашр индекси — 64619
6 ойга — 159 сўм .
12 ойга — 318 сўм .

ТОШКЕНТ ШАҲРИДА

Якка тартибдаги обуначилар учун уйга етказиб берилган ҳолларда:
6 ойга — 104 сўм
12 ойга — 208 сўм

Ташкилотлар учун:
6 ойга — 165 сўм
12 ойга — 318 сўм

«ЎТКАН КУНЛАР»НИНГ ДАВОМИ

ёхуд Мавзу ва Моҳият

Ҳар бир миллий адабиётда вақти-вақти билан шундай асарлар пайдо бўладики, уларнинг аҳамияти таркибидаги бадиий, эстетик, маърифий қиймат билангина эмас, балки, биринчи галда, бу асарларнинг катта ижтимоий-сиёсий таъсири билан белгиланади. Муҳаббат ва нафрат, ҳақ ва ноҳақлик, иймон ва риё каби алоҳида мавзулар бўрттириб марказига чиқарилган, маълум гуруҳ ва ёшдаги кишилар танлаб (таъбига қараб) ўқиши мумкин бўлган китоблардан фарқ қиларок, бу асарларни бутун миллат — ёши ва жинси, жамиятдаги мавқеи, дунёқараш ва савиясидан қатъи назар ўқимоғи, англашга уринмоғи ва ҳис этмоғи керак бўлади. Чунки уларда айни халқнинг муҳим бир тарихий босқичидаги аҳвол-руҳияси, маънавий-иймоний қиёфаси ва тахминий келажаги яхлит ҳолда ўз аксини топади. Энди бу тақдир биргина инсон ёки оиланики эмас, бутун миллат ва мамлакатники экани билан қизиқишга лойиқдир.

XX аср бошида ўзбек адабиётида бундай асарни Абдулла Қодирий битди ва унга «Ўткан кунлар» дея тагдор ном берди. Ижтимоий-тарихий таҳлил жиҳатидан чуқур ва шафқатсиз реалистик асосга қурилган ушбу романнинг етакчи ақлий қаҳрамони, юртнинг бу юрт танимаган маънавий отаси Юсуфбек Ҳожи ўзининг сўнгги суҳбатида Ватан ҳимоясининг энг олд жабҳасида шаҳид кетажак ўғли Отабекка қалбини очиб, тубандаги аччиқ башоратни қилган эди:

«Иттифоқнинг не эканини билмаган, ёлғиз ўз манфаати шахсияси йўлида бир-бирини еб, ичкан мансабпараст, дунёпараст ва шухратпараст муттаҳамлар Туркистон тупроғидан йўқолмай туриб, бизнинг одам бўлишимизға ақлим етмай қолди. Биз шу ҳолда кетадиган , бир-биримизнинг тегимизга сув қуядирған бўлсак, яқиндирки, ўрус истибдоди ўзининг ифлос оёғи билан Туркистонимизни булғатар ва биз бўлсак ўз қўлимиз билан келгуси наслимизнинг бўйниға ўрус бўйиндириғини кийдирган бўлармиз. Ўз наслини ўз қўли билан кофир қўлиға тутқин қилиб топширғучи — биз кўр ва ақлсиз оталарға худонинг лаънати албатта тушар, ўғлим! Боболарнинг муқаддас гавдаси мадфун (дафн этилган — Р. Қ.) Туркистонимизни тўнғузхона қилишға ҳозирланған биз итлар Ятарғучининг қаҳрига албатта йўлиқармиз!..»

Орадан роппа-роса 70 йил ўтиб яна бир миллат китоби — Тоғай Муроднинг «Отамдан қолган далалар» романи яратилди. Бу асар Юсуфбек Ҳожи башорати рўёбга чиқишидан, Кумушбиби ўлган сана — 1853 йилдан муқаддима олиб то мустақиллик кунларимизгача ҳукм сурган истибдоднинг 130 йиллик тарихидан ҳикоя қилади. (Жувонмард Отабек икки нарса учун азиз умрини тикмоққа тайёр эди. Бири — севикли ёри — Кумуши, иккинчиси эса ота юрти — Ватани. Кумушдан, ниҳоят айирилгач, у ўзида қолган ягона ҳилқат — юрт ҳимоясига чиқади!)

Бу тарих турли жанрларда яратилган ўнлаб асарларда ҳам муайян даражада талқин этилган эди. Бироқ Т. Мурод биринчи маротаба истибдод, миллий геноцид ҳодисасини яхлит, бутун кўлами, бор табиати билан чуқур ва бадиий оригинал шаклда қайта яратишга жазм этган ва айтиш мумкинки, бу мақсадига эришган ҳам. Ёзувчи танлаган жанр бошқа бирор жанр қобиғига сиғмайдиган қувватга — тириклик моҳиятини, инсон табиатини беҳисоб усулларда кўриш-кўрсатиш, руҳий таҳлилнинг исталган шаклидан фойдаланиш имкониятига эгадир. Зеро, реалликни тилга киритишнинг энг самарали шакли, усули романдир.

«Отамдан қолган далалар» саҳнага якка шахсни, айрим инсонлар характеринигина эмас, балки инсон қиёфасига сингдирилган, янаям тўғрироғи, инсоний қиёфа ўрнини эгаллаб олган тузумлар, мафкуралар, даврлар характерини, руҳияти, мақсад ва моҳиятини олиб чиқди. Худди шу туфайли ҳам романнинг асосий қаҳрамонлари исми ортидан битта одамни эмас, камида битта тузумни, камида битта миллатни, камида битта мафкурани излаш тўғрироқ бўлади ва бунга муаллиф ҳам очиқ ишора қилган.

«Оқподшо бетини кўрмайин-да, куймайин-да» деб хос даласини яланғоч тўнғизларга бўшатиб бериб тоққа чиқиб кетган ва у ерда ҳам кетмон чопаётган Жамолиддин ва Салоҳиддинлар XIX аср иккинчи ярми Туркистонининг: **«Эл-юртга шундай деб айт. Эл-юрт қизиллар иғвосига учмасин. Мен қизилларни битта қўймай қираман»** — дея ёв билан эркакларча курашиб, буғдойзорда ўлиги қолган Ақраб (Чаён) Туркистон миллий-озодлик ҳаракатининг; ҳаёти тўғрисидаги ҳар бир ҳикоясини **«болаларим», «юртим», «уйим» ёки «мен» деган тушунчалар билан эмас, балки, нуқул «далаларим», «ғўзаларим», «кўсакларим», «бечиринди гўнг»** дея бошлайдиган, Сурхондарёда яшай туриб хурмо билан помидорнинг фарқига бормайдиган зурёд ўстираётган, охир-оқибат ўз нажасини еийшга мажбур этилган Деҳқонқул 30-80-йиллар мардумларининг йиғма исмларидир. Оқподшо, Кайшовский, Успенский, Полтарацкий, Қизил, Клара Ходжаевналар эса кўзланган мақсад — манфаатга қараб турфа шамойилга кирган тузум, сиёсат ва мафкуранинг хос номлари.

Давоми учинчи бетда.

«МТ»: воқеалар, хабарлар

БИР САФДА

Инсонпарварлик, меҳрибонлик, дардманд одамга кўмакка отилиш азал-азалдан кўҳна Шарқ халқларига хос фазилат саналиб келган. Ахир, улуғ Алишер Навоий ҳазратлари ҳам бежиз:

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса обод айлагай,
— дея лутф этмаганлар.

Ўтган якшанба куни мамлакатимизда учинчи маротаба халқаро ногиронлар куни нишонланди.

Албатта, бу кун байрам тантаналари, гуллар, совға-саломлар билан эмас, йил давомида қилинган реал ишларнинг натижасини сарҳисоб этгувчи кун сифатида кўпроқ ёдда қолади. Илло, ногирон чақалоқни жарга ирғитиб юбориб, шу билан барча мушкулотлардан қутулгувчи спарталиклар замони аллақачон ўтиб кетди. Замонлар ўзгарган. Юртимизда ҳам, айниқса истиқлолга эришилгач, ҳар бир инсон ҳаёти дахлсиз ва мўътабар эканлиги алоҳида ва қайта-қайта эътироф этилмоқда. Зеро, ногиронлик ҳам, умуман олганда, бизнинг ижтимоий иллатларимизнинг ҳосиласидир. Ахир, Чернобил фожиаси қанчадан-қанча юртдошларимизни ногирон этганини ким ҳисоблаб беради? Афғон урушичи? Ёхуд Орол минтақаси фожиасини олинг... Бу ёқда Турсунзода алюминий заводи...

Балки шу сабаблидир, мамлакатимизда ногиронларни ижтимоий ҳимоялаш (тиклаш) давлат дастури қабул қилинганлиги ва у муваффақиятли амалга оширилаётганлигини фақат ва фақат қутламоқ жоиз.

Тирикликнинг ўзи Аллоҳнинг инсонга кўрсатган улуғ карамидир. Бунинг устига тўрт мучангиз бут, жонингиз саломат бўлса, ҳар қанча шукроналар айтсангиз арзийди.

Фақат ушбу саодатли шукроналар айтиш жараёнида узоқ-узоқда эмас, шундай ёнингизда сизнинг моддий ёхуд маънавий кўмагингизга муҳтож инсонлар борлигини унутмасангиз бас. Улар бизнинг сафимизда. Улар кўмагимизга муҳтож.

Донишманд айтмиш: кун мобайнида кимгадир яхшилик қилсангиз, бунинг савоби охиратда намоён бўлмиш. Мабодо сиз чиндан-да мададга муҳтож инсонга имконингиз даражасида кўмаклашсангиз, бунинг савоби ҳам, шубҳасиз, икки ҳисса кўп бўлғуси...

ВОҚЕЛИКНИ БЕЛГИЛОВЧИ ҚОНУН

Мутахассисларнинг айтишларича, Сталин даврида қабул қилинган Конституция ўзининг Демократик тамойилларга кенг ўрин ажратгани билан ажралиб турар-кан.

Аммо қоғоздаги қоғозда қолиб кетди, Асосий Қонуннинг бирон бандига амал қилмаган мустабид Сталин даври ўзининг ваҳшийлиги, қонхўрлиги билан инсоният тарихига қора ҳарфларда ёзилди.

Мустақилликка эришган юртимизда демократик-ҳуқуқий давлат барпо этилмоқда. Ҳуқуқий давлатнинг асосида эса амалдаги қонунлар мажмуи ётади.

Шу жиҳатдан олиб қараганда 8 декабр куни нишонланадиган Асосий Қонунимиз — Ўзбекистон Конституцияси байрамини ҳар қанча эъзозласак арзийди. Чунки тоталитар тузум кишанлари парчаланиб, истиқлолга эришган Ўзбекистон босқичма-босқич бозор иқтисодиётига ўтаётган, бутунлай янги ижтимоий тузум усткурмасини бунёд этаётган айни кунларимизнинг реал ҳуқуқий тажассуми айнан ушбу Асосий Қонунимизда ўз ифодасини топган.

ТОМА-ТОМА... УЙ БЎЛУР

Бозор муносабатлари аста-секин бўлса-да ҳаётимизга кириб келмоқда. Чунончи, раият энди пул топишдан кўра уни санаш, ҳисоблаш бирмунча мушкулроқ иш эканлигини англаб етмоқда...

Яқин-яқингача бизга бегона бўлган вексел, акция, чек атамалари ёнига энди «Уй-жой облигацияси» тушунчаси ҳам қўшилди. Шу кунларда «Тошкент уй-жой қурилиш инвестиция корпорацияси» сотувга ана шундай қимматбаҳо қоғозларни чиқарди. Энди, айтайлик, бўлғуси қасрингизни шошмасдан, метрма-метр сотиб олаверасиз. Йиққанингиз уйингизнинг умумий қийматининг учдан бирини ташкил этса бас, сиз корпорациядан тўрт ой ичида ўзингизга уй талаб қилишга ҳақлисиз.

Албатта, қимматбаҳо қоғозларни сотиб олишнинг ўз қонун-қоидалари бор. Бироқ уларни тавсифлаб ўтириш учун каттагина ва алоҳида мақола битиш лозим бўлур эди. Газетамизнинг қизиқувчан мухлислари шарт-шароитларни муфассал билиб олишлари учун «Тошкент ижтимоий уй-жой банки»га мурожаат қилсалар етарли.

Хуллас, йиққан-терганингизни ичимлик дарё бўлиб оқадиган бир кунлик дабдабали тўй ёхуд ғирт ғайриахлоқий дабдабали маъракага эмас, ҳақиқий уйга сарф қилиш имконияти туғилган кунлар етиб келди, муҳтарам миллатдошлар. Бу имкониятдан самарали фойдаланиш эса ҳар кимнинг ўзига боғлиқ.

НИМА БИЗГА АМЕРИКА...

Қувайт жаннатмакон ўлкага айланганининг сабаби фақат нефт захирасининг мўллигида, дея изоҳ беришса, унчалик ишонқирамай эшитардик. Аммо, мана бугун маълум бўляптики, хом ашёда ҳам гап кўп экан. Энг асосийси — ундан самарали, ишнинг кўзини билган ҳолда фойдаланишда.

Бу йил Оқолтин тумани Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарори билан агрофирмага айлантирилганди. Ғалла, пахта тайёрлаш бўйича йиллик режани оширғи билан адо этган оқолтинликлар заминида яқиндан бери АҚШ тракторлари ўзларининг қудратини намойиш эта бошлади.

Ҳеч бир воситачилар кўмагисиз, тўғридан-тўғри хориж билан иқтисодий алоқалар ўрнатаётган туман раҳбарлари ва ишбилармонларининг режалари улкан: мажорлар келиб арпа экади, хитойликлар келиб пахтадан эллик фоиздан кўпроқ тола ажратиб оладиган завод қуриб беради, италияликлар эса аллақачондан бери жинси шимлар тикиб ётишибди.

Хуллас, мустақилликда гап кўп экан. Ишнинг кўзини билиб меҳнат қилган одамга эса нафақат Оврупо, Америка ҳам бир қадам бўлиб қоларкан...

Гулчехра МУРОДАЛИЕВА

Маънавий заҳиралар

ҲАМИША ҚЎМСАГАНМИЗ

Бугун мустақиллик ҳақида ҳамма тўлиб-тошиб, топиб-тутиб гапиряпти. Мустақилликнинг тарафдорлари кўп. Айни пайтда уни зимдан хуш кўрмайдиган, «бунинг нимасига бунчалик учасизлар, усиз ҳам бинойидек яшаб келаётгандик-ку, мустақиллик деганингиз бу бозор тўла савдогару кўйлагига атир пурқаган, учар, ишбилармон ёшлангми-»? дея тутун қайтарадиганлар ҳам йўқ эмас.

Бизнинг авлод, менинг назаримда, мустақилликка қучоқ очган, уни ҳамиша қўмсаган, ғойибона унга ошиқ бўлиб, интилиб яшаган десам ёлғон бўлмайди. Чунки бизнинг тоифадаги ҳозирда 40-60 ёш ўртасидаги одамлар: миллатпарвар, ватанпарвар, юртсеварлар ўтган тузумда очиқ ёки зимдан тазйиқ остига олиниб келинган. Демакки, бизнинг авлод ҳамиша ичида бир чуқур дард ва ваҳм билан игна устида юргандек яшаган.

Бугун: «Мустақилликни ўзбек халқи қон тўкиб қўлга киритибдими, шунчаки, мустақилликка чиқиш расм бўлди-ю, ҳамма қатори катта мамлакатдан ажралиб чиқишга мажбур бўлишди» дейдиганлар бор. Тағин бундай шахслар бегона бўлмай, ўзимизнинг одамлар, яқинлар, миллатдошларимиз.

Мустақиллик даври ёки бугунги ўтиш босқичи ҳақида ҳам ҳар кимнинг ўз фикри-хулосаси мавжуд. Биров яхши бўлди, ажаб бўлди, зап бўлди, дейди, қувонади. Биров ёмон бўлди, расво бўлди, тирикчиликнинг мазаси қочди дейди, афсус чекади. Бизнинг авлод, шахсан мен, «замон қизиқарли бўлиб қолди» дейман. Ростдан ҳам, замон қизиқарли бўлиб қолди ва бўлиб боряпти. Қўл қовуштириб ўтирган бир одам йўқ. Ҳамма ўзини ўтга-чўққа урган, тирикчилик пайида ...

Замон одамларнинг сарагини саракка, пучагини пучакка ажратяпти. Қимирлаган қир ошяпти. «Сендан ҳаракат, мендан баракат» илоҳий ақидаси амалга киряпти. Ҳунари борнинг иши юришиб, қўли қимирлаганнинг оғзи қимирлаяпти. Рост, куни кеча Президентимиз Самарқандда таъкидлаб айтганидек, адашишлар, ноҳақликлар бўляпти. Порахўрлик. Бировнинг ҳақини биров еяпти. Бировларнинг меҳнатидан бошқаси яшаб қоляпти.. Деҳқоннинг, камхаржнинг нонини туя қилувчилар чиқяпти. Ҳаёт шундай, катта оқимда давом этяпти. Аслида, «бозор иқтисодиёти» деганлари ҳам шу бўлса керак. Инсонни пишитиш, чиниқтириш, ўтиш давридан олиб ўтиш, янги жамиятнинг янги одамига айлантириш учун шундай бир жараён талаб қилинса керак-да...

Юқоридаги даъвога нисбатан биз мустақилликка тайёрмидик, уни орзу-армон қилганмидик ёки шунчаки янги замонга буқаламун сингари мослашяпмизми, деган саволга мен бир томонлама, кескин жавоб бераман. Биз истиқлолга, мустақилликка бутун руҳимиз ва қалбимиз билан тайёр эдик. Уни орзиқиб кутардик. Мустамлакалигимиздан, қарамлигимиздан чуқур изтироб, азият чекардик, ор-номус қилардик.

Мен 1973 йилнинг сентябр ойида кундалик дафтаримга: «Чиқиб келаётган қуёш, отаётган тонг шаклида бўлгани билан панжаранинг моҳияти ўзгармайди» деб ёзиб қўйган эканман. Ёнидан «Океанлар ўраб олганидан Африкага не наф» сатри ҳам битилган экан...

Бунинг рамзий маъноси — инқилобни, совет ҳокимиятини қуёш қилиб кўрсатамизу, аслида бу панжара, эрк кушандасидир деган мазмунни берарди.

70-йилларнинг бошларида Китобда Ғайбулла Юсупов деган бир заковатли муаллим бўларди. (У кишини худо раҳмат қилсин). Мени мактабда ва ундан ташқаридаги мулоҳазаларим учун «Ёш Ойбек» деб атар ва кўпинча ёлғиз суҳбатларда «биз бу ҳолни бошдан кечирганмиз, ўғлим. Эҳтиёт бўлинг, ҳозир бу қарашларнинг мавриди эмас», дея мени аяр, ҳушёрликка чақирарди.

80-йилларда телевизорнинг қулоғини бурасангиз, тўрт программада ҳам баравар «Время» берилларди. То у тамом бўлмагунча ҳеч қандай кўрсатув кўролмас, она тилингизда бир оғиз сўз эшитолмасдингиз. Шундай пайтларда мен хуноб бўлиб: «Бу қандай бедодлик, Африкадаги сўнгги 35 давлат ҳам бирин-кетин мустақил, озод бўлиб олди, биз қачонгача шундоқ қолаверарканмиз?» десам, рафиқамнинг юзидан қони қочар, «хўжайин, ўзингизни ўйламасангиз — бола-чақангизни ўйланг» деб илтижо билан тикиларди.

Бизнинг авлод мустақиликка интиқ, унинг яқинлашишига бор вужуди билан ҳисса қўшар, авлодлар кўзини очар, мақолалар, китоблар ёзар, зиёлиларни жамиятни янгилашга, адолатли, мустақил давлат қуришга чақирар эди... Фақат бу тарихий жараённинг 90-йиллар бошларида, янги аср бўсағасида содир бўлишини каромат қилолмас, бунга ҳали ишончи йўқ эди.

Бироқ бу авлод ҳам — биз ҳам авлиё эмасмиз. Кўпда адашдик, камчилик-нуқсонларга йўл қўйдик. Бу қилмишларимиз билан ўша даврда ҳам, ҳозирда ҳам ҳижолатда қолиб келмоқдамиз.

Биз барча ишларимизни Президент Каримов номи билан боғлаймиз, уни алқаб, дуо қиламиз.

Худога шукурки, Президентни, унинг ислоҳотларини ўз ташаббуси билан қўллаб-қўлтиқлайдиган шундай ватанпарварлар бор. Шундайлардан биттасини мен ғойибона танийман. Бу Тошкент Давлат Иқтисодиёт университетининг ректори, академик Саидаҳрор Ғуломов. Бу одам Ўзбекистонда биринчилардан бўлиб университет қошида лицей очди ва уни энг замонавий техника — компютерлар билан таъминлади. Университетнинг энг яхши домлаларини лицейга жалб этди. Чет тиллардан бирини асосий тилга айлантирди. Бундан ташқари, ҳамма ёрдамчи хўжаликларини харажатидан қочиб, ташлаб кетаётган, сотиб юбораётган бир даврда ички имкониятларидан фойдаланиб, университетнинг Юсуфхонадаги боғ-коттежларини сақлаб қолди. Унинг кўп сонли ходимларини иш ва маблағ билан таъминлади. Чорвоқ ёқасидаги денгиз манзилгоҳларини эслатувчи сўлим дам олиш масканини илм-маърифат чорбоғига айлантирди.

Университетдаги бизнес мактаби ёзги курсини бу жойга кўчириб, амалда жаҳоннинг барча илғор мамлакатлари иқтисодчи олимларини шу боғда жам қилди. Уларнинг барча харажатлари ҳисобини қилиб таъминлай олди. Натижада мана 5 йилдирки, бу сўлим масканда Америка, Англия, Франция, Италия, Германия, Ҳиндистон, Покистон, Малайзия, Индонезия, Исроил, Миср, Туркия ва бошқа кўплаб давлатларнинг иқтидорли олимлари ўзбек болаларига замонавий ишбилармонликдан сабоқ бериб келмоқдалар. Бу боғнинг сўлим гўшаларида инглиз, араб, немис, рус, француз тилларида сўзлашиб-чақчақлашиб юрган ўзбек ўғил-қизларини кўриб бошингиз осмонга етади.

Бу болалар ҳозирнинг ўзида чет эл элчихоналари, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, ЮНЕСКО, Жаҳон Тинчлик Корпуси, Европа Иттифоқи ва бошқа нуфузли Халқаро ташкилотларнинг Ўзбекистондаги муносиб шериклари сифатида ёш давлатимизнинг кори хайрига ярамоқдалар. Мана шулар яқин истиқболнинг давомчилари бўлишлари тайин. Ғуломов каби миллатпарвар зиёлиларнинг яратган боғлари ҳозирнинг ўзида мева бериб, халқимиз орзуларини рўёбга чиқармоқда.

Мен бир зиёли сифатида истиқлолга, мустақил давлатимизнинг келажагига ишонаман. Кундан кун турмуш изга тушиб муаммолар ҳал бўла боради. Ойнинг ўн беши қоронғу бўлса, ўн беши ёруғ бўлиши турган гап. Аммо менинг чўчиганим, ақл меҳнатига, интеллектга жаҳон андозаларида юқори ҳақ тўланишидан маҳзурак бўлиб қоладиган ёшларимиз ўз Ватанларини жуда осон тарк этиб кетишмасмикин?! Шундоқ оғир замонда еб турган луқмасини бериб, янги, замонавий мутахассис тайёрлаб етиштираётган ўзбек халқи яна оғзидагини олдириб, ер чизиб қолмасмикин?!

Шундан эҳтиёт бўлмоқ керак, яхши, замонавий, билимдон кадрларни қадрига етиб, ҳамиша рағбатлантириб бориш лозим бўлади. Россия, Украина ва бошқа ҳамдўстлик мамлакатларида аллақачон анъанага айланиб улгурган ақл ва интеллект эмиссияси бизнинг ҳам яқин келажакдаги ташвишимизга айланмаса деб қўрқаман...

Биз, ота-боболари бой-мулкдор сифатида қулоқ қилиниб, совет даврида ғирт йўқсил бўлиб ўсган оилалар сирасига кирамиз. Одамнинг турмуши тўкис, ҳаёти фаровон, бойлик-бисоти бисёр бўлгани тузук. Фақат унинг назари паст, кўзи оч бўлмасин. Ўзбек халқи таги кўрган, кўзи тўқ, назари баланд, нуфузи юқори миллат. Салмоқдор, ҳал қилувчи бешинчи залворли қадамини қўяётган Ўзбекистонга, унинг бир суйгучи фарзанди сифатида, марҳабо истиқлол, хуш келибсан, жигарим Мустақиллик, ҳар қадамингга гуллар очилсин, дейман.

Маҳмуд САТТОРОВ

ОЧИҚ ОЛАМГА ЧИҚАЁТГАНДА

Аждодларимиз ўз ўтмишлари ва тарихда тутган ўринларининг «ҳалокатли ва мудҳиш» бўлмаганлигини яхши билар эдилар. Бизлар ҳам бу ҳақиқатни англаб олмоғимиз зарур.

Тарихимиз бошқа халқлар тарихи каби юксалиш ва инқироз кезларини бошидан кечирган. Саводсизлик, ижтимоий қолоқлик, мустабидлик,янги фикр кишиларини ўлдириш ҳоллари юз берган.

Тарих иноят қилиб ичимиздан бизга буюк шоирлар, салоҳиятли саркардалар, ўлмас алломаларни етиштирган. Жўнгина андозалар билан тарихни ҳозирги ёшларга ибрат қилиб бўлмайди. Негаки, тарихни ўрганиш билан уни англаб етиш ўртасида ҳамма вақт фарқ бўлган. Ҳар бир авлод тарихни янгича ўқийди. Чунки янги муносабат ва маълумотлар билан шаклдан шаклга ўтиб боради. Ҳозирги замон ўқувчисининг ақлий ва маданий савияси ўзгача. Уни ўз она юртига ва жаҳон тарихига бўлган жиддий, холис муносабатлар қизиқтиради.

Демократик янгиланишлар палласи, бу руҳий покланиш, истиқлол тараққиётига ғов бўладиган маънавий риёкорликдан қутулиш даври ҳамдир.

Азиз замондошим! Бизнинг иш-амалимиз истиқлолга нима бермоқда? Биз фикр юритмоқчи бўлган масала ана шу хусусда.

Тарихдан яхши маълумки, 1865 йилдан бошлаб Туркистон Чор Россияси томонидан истило этилди ва рус истилосини Туркистон учун ижобий ҳодиса деб тушунтирилди. Тўғри, фан-техника, маданият соҳасида ўзгаришлар бўлган, аммо том маънодаги модернизация амалга ошмади. Аслида истилочилар бизларни мутеълик, гумроҳлик ҳолатида ушлашни маъқул кўрдилар. Миннат кўпайиб, мутеълик ошди.

Тутқунлик асорати ҳам иқтисодий аҳволимиз, ҳам маънавиятимиз тараққиётига салбий таъсир этди.

Иш юзасидан эски раҳбарларимизнинг бири билан суҳбатда бўлдим, унинг теран фикр-мушоҳадаси кишини лол этади. У киши раҳбар ёки ҳоким янги истиқлолият мактабида малака олсин дейди, чунки унда нутқ ҳам, салоҳият ҳам, маънавий идрок ҳам, иймону эътиқод ҳам мужассам бўлиши керак.

Гап-гаштаклардан бирида отахонларимиз суҳбатида ўтириб, ачинарли бир аҳволнинг гувоҳи бўлдим. Ибрат тариқасида сўз кетар экан, палончини қўй, унинг вафотига шунча йил бўлди. Бўладиган гапдан гапир. Шаҳарда нон неча пул? Буғдойни тегирмон қилиш шароити борми? — дейишади. Бор дейман, аммо ўйга толаман.

Илгари халқимиз давратўйларида навоийхонлик, бедилхонлик, машрабхонлик, илоҳий китоблар қироат-таҳсиллари ҳеч канда бўлмас эди. Нима, энди у замонлар ўтиб кетдими? Ёшларимизга қандай панд-насиҳат қилмоқдамиз? Уларга одоб-ахлоқ меъёрлари ҳақида қандай маълумот бераяпмиз. Агар таълим-тарбия доираси торайган бўлса, кечикмай қобиқни кенг олишимиз зарур. Ана шунда биз истиқлол ва иймонга хизмат қилган бўлмаймизми? Боболаримиз руҳи хурсанд бўлмайдими?

Навқирон авлод киндик қони тўкилган шу заминга, истиқлол ишига садоқатли, она-Ватан туйғусини ҳис этувчи маънавияти юксак бўлмоғи лозим. Юксак ахлоқ ёш авлод руҳига сингдирилса, у келажак учун мева бериб, ҳаётга таровват бахш этади.

Гапнинг очиғи, бугунги мактаблар ҳақида тинимсиз ўйлашга тўғри келади. Нега деганда, ҳозирда умумий ўрта мактаблар тарбияси бугунги истиқбол мафкурасига тўлиқ жавоб бера олади дея олмаймиз. Бугунги қийинчиликлар қобиғидан қутула олмаслик — бу келажакка умид билан қараш кайфиятининг сустлиги ва дадил қадамлар ташлашга журъатнинг етишмаслигидан, яъни саъй-ҳаракатларимизнинг назорат остига олинишига одатланганимизда. Ўз болаларимиз ҳаракатларини уйда, ётоқда, жамоат жойларида назоратга олиб, уларнинг ҳар бир хатти-ҳаракати ҳақида ҳисобот ёзишга кўникканлигимизда. Ҳатто маънавият соҳаларида ҳам «кўрсатма»лар бўлмаса, гаранг бўлиб қолишимизда. Болаларимизни ўз ватанимизда, ўзимиз чегаралаб қўйишимиз керакми? Бундай қилиш мумкин эмаслигини яхши англамоқдамиз. Аммо янги йўл топиш қийин кечяпти. Бизни каловлантириб қўйган нарса ҳам ана шу эмасми? Бунга бардош беролмаган киши бугун енгиллик истаб, ўз касбидан узоқлашмоқда. Бу ҳол айниқса халқ таълими соҳасида анча билиниб қолди. Бу борада кўрилаётган тадбирлар етарли эмас. Чунки истиқлол тараққиёти учун янада ғайрат қилишимиз зарур бўлади. Юқори синф ўқувчиси ота-онасига ёрдам берса, ёмонми? Боланинг бозорга чиқиб, отасига ёрдам бериши мумкинлигига бизлар ҳали кўника олганимиз йўқ. Аммо шу бола 10-12 соатлаб пахта терса, тамаки экса, пиллага барг юлса, ғишт қуйса — бу гўёки одатий ҳол. Бирини қабул қила олмаймиз, иккинчисига эса кўникиб қолганмиз. Истиқлол ана шу йўналишдаги тартиб-интизом, йўл-йўриқ қандай бўлиши лозимлиги масаласини олдимизга қўймоқда.

Чет элда таълим олаётган талаба бўш вақт топиб, бошқа бир меҳнат билан ҳам машғул бўлади. Бу билан у маълум маънода ўз турмушини енгиллаштиради. Талабанинг маълум ортиқча вақти бор. Ана шу куч ҳам ижобий самаралар сари йўналтирилиши бугунги авлод маънавияти учун қайғурадиган ишбилармон замондошларимизнинг зиммаларидаги бурчлардан бири эканлигини англамоғимиз зарур. Абдулла Авлоний ахлоқий тарбиянинг кўлами кенглигига ишора қилиб, «тарбия бизлар учун ё ҳаёт-ё мамот, ё нажот-ё ҳалокат, ё саодат-ё фалокат масаласидир», — деганида, маънавиятнинг кенг қамровини ўйламаганмиди?

Куни кеча қўпол маънавий хатолар, самарасиз меҳнатга кўниккан эдик. Энди миллий жамият, миллий турмушда бунга асло йўл қўёлмаймиз.

Маънавий янгиланиш ва янги инсон тарбияси учун турли жабҳаларда инқилобий интилиш ва дадилликлар керак. Замоннинг ўзи тарбияни изга солади, кишилар шуури ва фикрини истиқлол томон буриб юборади, деган «суст» ақидаларга қараб тура олмаймиз. Чунки истиқлолнинг бурчи баланд, масъулият юки залворли.

Туркистон уйғонмоқда. У ўзининг қудрати ва баркамол фарзандлари билан аллақачон очиқ оламга чиққан.

Акбар АСРОРОВ,
филология фанлари номзоди

ЧЎЛПОННИНГ ЯНА БИР ТАХАЛЛУСИ

20-30-йиллар ўзбек матбуоти саҳифаларини варақлаган кишининг ўнлаб, ҳатто юзлаб тахаллусларга дуч келиши аниқ. Бу тахаллусларнинг кичик бир қисмигина мутахассислар томонидан аниқланган. Аммо қолган турли-туман мустаор тахаллусларнинг кимга мансублиги, афсуски, ҳанузгача номаълум бўлиб келмоқда. Агар шу кеча-кундузда Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон сингари буюк адибларимизнинг «Тўла асарлар тўплами»ни нашрга тайёрлаш устида иш бораётганини эътиборга олсак, тахаллуслар муаммосига зудлик билан ойдинлик киритиш зарурлиги кундек равшан бўлади.

XX аср ўзбек адабиётининг забардаст сиймоларидан бири Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон 1913—1937 йиллар орасида ҳозирги Ўзбекистон, Татаристон, Бошқирдистон ва Озарбойжон тасарруфида нашр этилган кўплаб газета ва журналларда ўз асарлари билан қатнашган. Бу асарларнинг аксар қисми унинг бизга маълум бўлган Абдулҳамид Сулаймон, Чўлпон, Андижонли, Қаландар сингари тахаллуслари билан имзоланган. Лекин шу билан бирга унинг, масалан, «Муштум» журнали саҳифаларида чоп этилган ҳажвияларининг қандай тахаллуслар билан имзолангани масаласи ҳали ўрганилмаган.

1923 йилнинг 18 февралидан бошлаб Тошкентда нашр этилган «Муштум» журналининг доимий муаллифлари орасида Чўлпон ҳам бўлган. Ўзбек вақтли матбуотининг илк тадқиқотчиларидан бири Зиё Саид «Муштум» журнали ҳақида маълумот бериб, бундай сўзларни ёзган: «Бунда ишлаб келганлар: Чўлпон, Ғози Юнус, Жулқунбой (биринчи галда), Акрам Усмоний, Хуршид, Мўминжон Муҳаммаджон ўғли (иккинчи галда), ҳозирда Зиё Саид ва исфаралик Носир Саидлар ишлаб турадилар».

Абдулла Қодирий эса ўзининг бир ҳажвиясида журналнинг ташкил бўлишига доир қуйидаги маълумотни берган: «23-йилнинг февралида шекилли «Туркистон» газетасига ўртоқ Абдулҳай Тожи муҳаррир белгиланди ва шу ўртоқ бир кулки журнал чиқарингиз, деб мен билан Ғозини (Ғози Юнусни — Н. К.) чақирди. (Бу вақтда Ғози газетанинг мудири эди). Биз иков ишга киришдик-да, натижада саккиз сонча «Муштум» чиқди. Шу ўртада ўртоқ Абдулҳай газетдан кетди, унинг кетиши билан (идоранинг оқчасизлигидан бўлса керак) мен ҳам ишдан озод қилиндим. Журналга четдан ёрдам берувчи, яъни озод ёзғишувчи сафига кирдим».

Кўрамизки, Абдулла Қодирий Чўлпоннинг «Муштум»да ишлаганлиги тўғрисида бирор маълумот бермаган. Шунинг учун ўзбек журналистикаси тарихидан бехабар кишилар Чўлпонни Абдулла Қодирийдан кейингина журнал таҳририятига ишга келган, деб ўйлашлари мумкин. Ҳолбуки, бундай тахминни қуйидаги мулоҳазалар рад этади: Биринчидан, Зиё Саид журналнинг дастлабки муҳаррирларидан бири бўлганлиги сабабли «Муштум»нинг кимлар томонидан нашр этилганлигини яхши билган. Иккинчидан, «Муштум» «Туркистон» газетасининг муҳаррири Абдулҳай Тожиевнинг шахсий ташаббуси билан эмас, балки Туркистон болшевиклар фирқасининг топшириғига кўра шу газетага ҳажвий илова тарзида нашр этилган. Абдулҳай Тожиев «Муштум»ни ташкил этар экан, шу вақтда «Туркистон» газетасида бўлим мудири бўлиб ишлаган Ғози Юнус билан бирга ўзининг яқин дўсти ва маслакдоши Чўлпонни ҳам журнал таҳририятига ишга таклиф этган. Учинчидан, 1924 йили Москвада Ўзбек драм студияси ташкил этилиб, Чўлпон бу студияга адабий эмакдош сифатида юборилгандан кейин «Муштум» таҳририятида ишлаши мутлақо мумкин эмас. Абдулла Қодирий Чўлпонни тилга олмаганига қарамай, у «Муштум»нинг илк сонидан бошлаб ишлай бошлаган ва Москвага юборилганидан кейингина унинг ҳажвий фаолияти сусайган бўлиши мумкин.

Зиё Саид, афсуски, «Муштум»да қабул қилинган мустаор тахаллусларнинг кимларга мансуб эканлигини айтмаган ва қуйидаги маълумотни бериш билангина чекланган: «Журналга фаол қатнашиб келган мустаор имзолар: Жулқунбой, Чатоқ, Индамас сўфи, Мулла Мушфиқий, Шодиқул, Мулла Ҳолвайтар, Шапақ маҳзум, Сумалак авлиё, Норин шилпиқ, Мулла Чўқмор, «Мағзава, Шанъий (Шанғи бўлса керак — Н. К), Мулла Тўғаноқ ва бошқалар...».

Боис Қориев (Олтой) «Адабий тахаллуслар ҳақида» деган маълумотномасида Жулқунбой ва Индамас сўфи тахаллусларининг Абдулла Қодирийга, Чатоқ ва Шодиқулнинг Зиё Саидга, Мулла Мушфиқий, Сумалак авлиё, Мулла Чўқморнинг Ғози Юнусга, Мулла Ҳолвайтарнинг Тўхтамурод Аъламовга, Норин шилпиқнинг Абдулла Қаҳҳорга, Мулла Тўғаноқнинг Собир Ҳакимовга, Шанғининг Носир Саидга мансублиги ҳақида шаҳодат беради. Шундай қилиб , Зиё Саид берган мустаор имзолар орасида фақатгина Шапақ маҳзумнинггина кимга мансублиги масаласи қоронғи бўлиб қолади. Бу имзонинг Чўлпонга нисбатан берилишига эса етарли асослар кўринмайди.

Ҳўш, агар Чўлпон «Муштум»да «биринчи галда» ишлаган уч адибдан бири бўлса, у қандай имзолардан фойдаланган ва қайси ҳажвияларни ёзган? Афсуски, бу саволга бирорта ҳам манбадан жавоб ололмаймиз.

Шоир Олтойнинг юқорида зикр этилган «маълумотнома»сида икки ҳажвий имзонинг Чўлпонга мансублиги ҳақида гап бор. Лекин «Муштум»нинг имзоларини Чўлпон ҳаёт йилларидаги сонларида на Шумгиёҳ, на «Шунғия» имзоларини учратмайсиз. Лекин шу билан бирга журнал саҳифаларида бизга номаълум бўлган ўнлаб мустаор имзолар борки, улар орасида Чўлпонга ҳам мансублари топилса ажаб эмас. Ўйлаймизки, бу имзолар билан муҳрланган материалларни ўрганиш жараёнида Чўлпоннинг ўзига хос беозор ва енгил ҳажв билан суғорилган услуби бизга ёрдамга келиши мумкин.

Абдулла Қодирийнинг юқоридаги эътирофига кўра, у «Муштум»нинг 8-сони чиққунга қадар, яъни 1923 йилнинг 17 майига қадар журнал таҳририятида ишлаган, кейин эса «озод ёзишғувчилар»дан бири бўлган. Демак, унинг — журнал таҳририятидан кетган ёзувчининг «Муштум» тахаллуси остида ўз асарларини эълон қилиши маҳол. Бундай ҳуқуқ, шабҳасиз, фақат таҳририят аъзолари ва уларнинг яқин дўстларидагина бўлади. Шунинг учун (гарчанд Олтой «Муштум» тахаллусининг бирдан-бир соҳиби сифатида Абдулла Қодирийни тилга олган бўлсада) бу тахаллус остида айниқса Жулқунбойдан кейин Чўлпоннинг ҳам ўз асарларини эълон қилиши табиийдир.

Агар бизнинг шу тахминимиз тўғри чиқса, у ҳолда «Машраб» журналининг 1926 йил 40-сонида босилган «Муштум» имзоли шеър ҳам Чўлпонники бўлиб чиқади. «Муштум» «Машраб»ни кутлайдир» деб номланган ва бугун муштарийлар эътиборига ҳавола этилаётган бу шеър иккинчи ўзбек ҳажвий журнали 40-сонининг чиқиши муносабати билан ёзилган. 1924 йил 1 июнда, яъни «Муштум»дан қарийб бир йил кейин, «Зарафшон» газетасига илова тарзида чиқа бошлаган журналга Чўлпоннинг дўстларидан бири Ҳожи Муин муҳаррирлик қилган. «Машраб»нинг Ҳожи Муин муҳаррирлигида чоп этилган 40 сони журналхонлар ўртасида катта эътибор қозонган. Шунинг учун ҳам Чўлпоннинг «Машраб» ва унинг муаллифларини ўз шеъри билан «Муштум» номидан муборакбод этишида шубҳали ўрин бўлмаса керак.

«Машраб»нинг 40, юбилей сони 12 июнда чиққан. Агар худди шу вақтда Ўзбек драм студиясининг Самарқандга келиб, «Тегирмончи», «Лаббай», «Ёрқиной» ва «Қоровул уйқуси» ҳисобот-спектаклларини намойиш этганини эсласак, зикр этилган шеърнинг Чўлпон томонидан ёзилганини бир қадар ойдинлашади. Ниҳоят, шеърнинг услуби ҳам чўлпонона бўлиб, уни на Абдулла Қодирий, на Ғози Юнуснинг услуби билан адаштириш мумкин.

Наим КАРИМОВ

«МУШТУМ» «МАШРАБ»НИ ҚУТЛАЙДИР
(«Машраб» рафиқимга)

Эй буродар «Машраб», аҳволинг қалай?
Тўйига еткунча уриндинг бир талай.
Бу тўйингга ман-да карнайлар чолай,
Ундан олдин ўртага дўстлик солай.
Сўнгра сандан ҳам бу ҳақда фикр олай,
Бунда кел, ман ҳам у ерга қўзғолай.

Бир замонлар биз эдик бир-бирга ёв,
Энди дўстлик аҳди тузгаймиз иков.
Айрилиқ сан ҳам мени айлар тумов,
Тўйни табрик этмадинг, деб қилма дов.
Авввало ўз сўзларим айтиб қолай,
Ўртага тўй табрикин сўнгра солай.

Тўй қилибдирсан, нечун ман билмадим,
Ҳам тўйингга ман нечук айтилмадим?
Бу сабабдан ман писанд ҳам қилмадим,
Айтмаганга суқ бўлиб интилмадим.
Йўқ эса тўёнам эрди бир талай,
Ўйладим аввалки, бағринг тирмалай.

Фикр бир, жисман фақат бўлдик узоқ,
Чунки булғаб подани неча бузоқ.
Ўртага унлар солиб эрди Чатоқ,
Тез тўйинг ўткар, бўлайлик иттифоқ.
Сан бу ён кел, ман у ёққа ўрмалай,
Сўзларим ол, ман-да сандан сўз олай.

Ўйла дўстим, биз иковимиз бир киши,
Бизга мақсад бирла маслак — халқ иши.
Бизни ўйлатмайдир элнинг ранжиши,
Ўтмагай бизга ёмонларнинг тиши.
Бой билан мулла, эшон, сўфи малай,
Сан қараб тур, яхшилаб бир эзғилай.

Бизга маслак — тўғри танқид, тўғри иш,
Ишчи-деҳқон душманин ерга уриш.
Рус, тожик, ўзбек барин бирдек кўриш,
Ким зиёли, ким зиёнли фарқ қилиш.
Шахсият, миллатчилик бўлсун далой,
Фирқа раҳбар бизга ҳақ пул бир талай.

Энди дўст бўлдик ҳисоблаб бу замон,
Янглишингдан озғина айлай баён:
Айла рассомингни мактабга равон,
Берсун ул рассомлик ила имтиҳон.
Сўнгра ишлат, санга бу сўзлар қалай?
Мақсад: аввал сўранг йўлға солай.

«Муштум»а кўбдур сўзим, кўмирдир оз,
Йўқса «Машраб»га буларди жойнамоз.
Тўйни табрики учун шул ози соз,
Истамам сўз бўлсун ортиқча дароз.
Энди бас, бу ерга ман хатчўб солай,
Тўй тугалсун, сўнгра сўзга йўрғалай.

1926 йил **МУШТУМ**

МЎЙНОҚЛИК МУАЛЛИМ

Қорақалпоғистонда Жолимбет оғани танимаган одам бўлмаса керак. Меҳнатсеварлик, одамийлик, инсонпарварлик каби олижаноб фазилатлари билан кўпчиликнинг ҳурматига сазовор бўлган. Жолимбет оға катта ҳаёт йўлини босиб ўтди. У 1920 йилда Мўйноқда туғилди. Меҳнат фаолиятини колхозда табелчиликдан бошлади. Сўнг Мўйноқда муаллим, Тошкентда овул хўжалик техникуми талабаси, Қўнғирот далаларида агроном, ер ишлари ходими, 1943 йилда Қўнғиротда райком ходими, сўнгроқ котиби, 1946 йилдан Тошкентдаги олий партия мактаби тингловчиси бўлди. 28 ёшли Жолимбет тоға Сеитниёзов Кегейлида раҳбарлик қилди, 4 йил давомида халқ хўжалиги соҳаларининг турли йўналишлари бўйича анча муваффақиятлар қўлга киритилди. 1952 йилда у Қорақалпоғистон Республикаси Министрлар советининг бошлиғи, Ўзбекистон маориф министри ўринбосари, Қорақалпоғистон Республикаси маориф министри лавозимларида ишлади. 1981—1988 йилларда Қорақалпоғистон Республикаси ўқитувчилар малакасини ошириш институтининг директори, ҳозирда эса шу институтнинг бўлим бошлиғи вазифасини бажариб келмоқда.

Жолимбет Сеитниёзов 75 ёшда. Куни кеча бу меҳнатсевар, ажойиб инсоннинг қутлуғ ёшини автоном республика жамоатчилиги, Халқ таълими вазирлиги ва Республика ўқитувчилар малакасини ошириш институти, А. Авлоний номидаги малака ошириш институти жамоаси нишонладилар. Ҳалол меҳнати эвазига орден ва медаллар, Крупская ва Қ. Ниёзий нишонлари билан мукофотланган Жолимбет оғани дўстлари, шогирдлари қизғин қутладилар.

Т. ТОШЛОНОВ

ҚЎҚОНДА БИР МАСКАН БОР...

Қўқон педагогика билим юртининг ташкил топганига 75 йил тўлди.

1920 йили ўлкамиздаги маънавий-маданий соҳада инқилобий ҳаракат ташкилотчилари Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Тошмуҳаммад Қори Ниёзий оддий меҳнаткаш фарзандларини маъумотли қилишни ўзларининг муқаддас бурчлари деб билдилар.

Билим юртига қабул қилинган 30 талабага Пўлатжон домла Қаюмов, Ойшахон Ўрозбоева, Муҳаммаджон домла, Ашурали Зоҳирий, Субҳи Аббосов, Назир Тўрақулов каби ўқитувчилар дарс бера бошладилар.

1924 йилда билим юртини 13 ўқувчи тугатди. Улар «13 қалдирғоч» деб ном олдилар. Улар орасида Теша Зоҳидов, Мамажон Ўрозбоев, Райим Отажонов, Улуғ Турсунов, Фахриддин Шамсуддинов фан ва сиёсат арбоби бўлиб етишдилар.

Билим юртининг биринчи директори Қори Ниёзийнинг Тошкентга кетиши муносабати билан 1925 йили билим юрти Фарғонага кўчирилиб, унга «13 қалдирғоч»нинг бири Райим Отажонов директорлик қила бошлади.

1930 йилда шу билим юрти асосида Фарғона давлат педагогика олийгоҳи ташкил этилиб, ўқув юрти яна Қўқон шаҳрига қайтди.

Билим юрти саводсизликни тугатишда, жумҳуриятимиз илм-фани тараққиётига катта ҳисса қўшди.

Меҳнат қаҳрамони Усмон Юсупов, хизмат кўрсатган ўқитувчи Зайнаб Мирсалимова, Моҳруй Бўронбоева, ака-ука Раҳмоновлар, таниқли олимлар Жўра Саидов, Улуғ Турсунов, Зокир Ашурматов, Олим Аминов, Убай Орипов, Мамайсон Ўрозбоев, ёзувчилар Собир Абдулла, Абдулла Қаҳҳор, Худойберди Тўхтабоев шу ерда таҳсил олдилар.

1936 йилдан 1990 йилгача билим юрти «Правда» газетаси номи билан аталиб, 1990 йил 70 йиллик тўйи муносабати билан билим юртига унинг асосчиларидан бири Ашурали Зоҳирий номи берилди.

Билим юртининг республика миқёсида танилишида, юртимизга малакали мутахассислар тайёрлаб, мамлакат маданий-маънавий турмушини яхшилана боришида 30-40 йилдан ортиқ меҳнати билан қадр топган ўнлаб, юзлаб ўқитувчилар доимо ҳурмат билан тилга олинадилар.

Бугунги кунда Фарғона водийсининг салкам 1500 нафар ёшлари ана шу билим юртида таълим-тарбия олмоқдалар.

Давлатимизнинг истиқболи, мустақиллик ютуқларидан илҳомланиб ишлаётган билим юрти ёшларнинг камол топишида ҳормай-толмай меҳнат қилмоқда.

Мақсадимиз маънавий соғлом, мустаҳкам фикрли, ижодий меҳнат эгаси — ёш ватанпарвар ўқитувчини тарбиялашдир.

С. АБДУЛЛАЕВА,
билим юрти директори.
Ш. МАҲМУДОВА

Уни қадамингга ташлама бойлаб,
Қўйвор набирангни, отажоним, Шарқ...

«ЎТКАН КУНЛАР»НИНГ ДАВОМИ

Боши биринчи бетда

Мунаввар Қори, Беҳбудий, Фитрат сингари маънавий оталари маҳв этилган юрт болаларини муқим инсоний исм ва қиёфасиз, эътиқод ва маслаги сароб бўлмиш Кимё, Физика, Жуғрофия сингари «устозлар» тарбиялайди. Сабоқ бериладиган жой эса на мактаб, на-да мадраса, балки тўрт томони пахтазор, кимёвий заҳарланган дала. Инсон руҳини уйғотиши лозим бўлган Адабиёт бўлса (бу энди мактабдаги фангина эмас!) Директор — фақат юқорининг кўрсатмасини бажариш учун қўйилган маҳаллий-миллий ҳокимиятнинг буйруғига кўра «чопқиллаб» бориб, Зиёднинг (ЗИЁ деб ўқинг!) **«елкалари оша, беллари оралатиб»** уруш учун ғўзапоядан хивич тайёрлаб бериб туради...

«Кунда» романи муҳокамасига бағишланиб «Вопросы литературы» журнали (1987 йил)да ўтказилган давра суҳбатида «Агар Маркс «Дин — халқнинг афюни» эканини айтган бўлса, Чингиз Айтматов ўз романида афюннинг халқ учун дин-эътиқод бўлиб бораётганини исботлади» деган мулоҳаза билдирилганди. Менингча, Тоғай Мурод бу асари билан қадрсизлантирилган, мажбурий, онг ва тафаккур эш бўлмаган қора меҳнат халқ учун ҳам дин, ҳам афюн бўлиб қолиши мумкинлигини кўрсатди. Бобоси ва отасидан фарқ қиларок, Деҳқонкул бирор маротаба Аллоҳнинг номини-да тилга олмайди, масжидга чиқиш ёхуд номоз ўқиш ҳақида эса гапирмаса ҳам бўлади. Ўз Яратувчисини танимаган, унга эътиқод қилмаган инсон ўзини танимоғи, унга эътибор қилмоғи душвор экани бутун даҳшати билан намоён бўлади. Шу ўринда маркисистлар билан боғлиқ яна бир тескари паралелликни ҳам айтиш мумкин. Агар Энгелс ўзининг машҳур асарида «Маймуннинг одамга айланишида меҳнатнинг роли»ни ўзича кўрсатган бўлса, Т. Мурод бунинг айнан аксини — одамнинг онгсиз, нафсониятсиз, ҳуқуқсиз махлуққа айланишида яна ўша меҳнатнинг улушини ўзича бўрттириб кўрсатди.

Романни ўқигач, халқ оммасининг тарихий тараққиётдаги ўрни тўғрисида ҳар қанча сухандонлик қилмайлик, барибир тарихни шахслар бошқаришига яна бир карра амин бўламиз. Барча мустабид тузум ва унинг доҳийлари кўтарган байроқда, бир шиор, ё ошкора ёки пинҳона, албатта бўлади — жамиятдан шахсни йўқотиш! Шахссиз оммани бўлса, хоҳлаган шаклга солиш, исталган куйга муқом қилдириш мумкин.

Эътибор берсангиз, романда Номоз деган шахс бир муддат оломонни ҳақ танишга, Аллоҳ танишга, миллий ғурур танишга чорлайди. Руҳланган омма мустабидлар устидан ғалаба ҳам қозонади, майдонларда байрам ҳам қилади. Бироқ Номоз маҳв этилгач (унинг ҳам «сопи ўзидан чиқарилади!»), ҳаммаси яна ўрни-ўрнига тушиб қолади. Кечагина масжид майдонига ғазовотга чиққан эл бирдан пилдир-пис бўлиб, «тарих ғилдирагини айлантириш»дек муқаддас юмушга яна ювошгина бўйин эгади, жуда нари борса кейинроқ, қора меҳнатдан пича ҳоли дамлари «оқподшонинг зулми» тўғрисида қўшиқ ва термалар, таърих тўқишга ўтиради...

Юқорида романнинг ғоявий пафоси билан боғлиқ айрим мулоҳазаларни айтдик. Хўш, айни пафоснинг реаллашув жараёни қандай кечади, ўқувчига берилаётган сезим нималар эвазига кучаяди, асарнинг шу жанрда ёхуд айни мавзуда ёзилган бошқа асарлардан фаркли жиҳатлари қаерда? Бу саволларга асарнинг биргина компоненти — қаҳрамони масаласини кузатиш орқали жавоб излаcак.

«Романнинг қатъий талаби — бевоситалик, — дейди испан мутафаккири Ортега-и-Гассет. — Персонажнинг қандай экани ҳақида менга сўзлаб берманг, мен унинг ўзини кўришим керак. Роман қаҳрамонларининг ҳаёти тўғрисида гапириб бериш эмас, бу ҳаётни намойиш қилмоқ лозим... Қаршимизда нарсаларнинг ўзи турса, шунда улар тўғрисидаги изоҳга ҳожат қолмайди. Қаҳрамонни изоҳлаш (характерлаш)га уриниш — романнависнинг асосий хатосидир».

«Отамдан қолган далалар» қаҳрамонни айни шундай — бевосита кўрсатиш йўлини қатъий тутган, тасвирга таҳлил сингдириш принципини роман услуби даражасига кўтарган асар. У биринчи шахс — бош қаҳрамон тилидан ровийлик қилиш шаклига қурилган бўлиб, тасвирдаги бевоситаликка, ҳатто, муаллиф ҳам дахл қилолмайди. Ҳикоянинг бу тарзи адабиётшуносликда маълум ноқулайликларга, чекланишларга олиб келувчи йўл сифатида баҳоланса-да, айни романнинг қаҳрамони руҳ мантиқи, қаҳрамон ўзига талаб этадиган очиш-очилиш усулининг энг самаралиси шудир.

Асарнинг аксарият персонажлари, айниқса, Деҳқонкул қанча умумлашма бўлса, шунча индивидуал ҳамдир. Бу ҳолатни изоҳлаш-чун муаллиф услубига кенгроқ тўхталиш лозим бўлади. Унинг романга қадар ёзган қиссаларини хотирласак, уларнинг марказий қаҳрамонлари қишлоқнинг содда, тўпори, табиати эркин одамлари эканини кўрамиз. (Қишлоқда бунга тескари табиатли, унча-мунча Остап Бендерларни йўлда қолдирувчи инсонлар ҳам, албатта, жуда кўп!) Ҳикоя тарзи ҳам, хоҳ у қаҳрамон, хоҳ учинчи шахс тилидан бўлмасин, айни шу одамлар руҳидан келиб чиқар, тилдаги бениҳоя эркинлик воқеа ва персонаж жозибасини, ҳатто экзотик даражасидаги қизиқарлилигини таъмин этар эди. («Юлдузлар мангу ёнади», «От кишнаган оқшом», «Ойдинда юрган одамлар» қиссалари.)

Орада, кўпчиликка маълум сабабларга кўра, Тоғай Мурод «Қўшиқ» (китобда «Момо Ер қўшиғи») номли қисса ёзди ва унда, асосан, зиёлилар образини яратишни мақсад қилди. Бироқ ёзувчи бу муҳит, бу инсоний оламни ҳам аввалги услубда очишга беҳуда уринди. Менингча, қиссада муаллиф қўлига қалам ютқазган нарса — холис, чуқур тинган мулоҳаза, илҳом эмас, балки ҳаётий оппонентларидан бадиий ўч олиш, уларни, нима қилиб бўлмасин, «фош этиш» иштиёқи бўлган эди. Мана шу «ижодий тажанглик» ҳолати муваффақиятсизликнинг, юқорида айтилган, иккинчи сабабини ҳам бошлаб келди. Яъни, тўпори чавандоз Зиёдулла («От кишнаган оқшом») қалбига солинган, фақат бир марта ишлатишга ярокли калит, дейлик, Даҳонинг юрагига ҳам тиқиб кўрилди. Натижада бу юрак муаллифга фақат ёқимсиз сас таратадигандек туюлди — қаҳрамон (инсон)ни тушунишга эмас, қоралашга зўр берилди. Ҳолбуки, Даҳонинг оламини кашф этиш, бу сингари инсон типини бадиий қайта яратишнинг бошқа усул-услублари жуда кўп эди. Бояги «фош этиш йўли» адабиётнинг, санъатнинг вазифаси эмасди.

Ҳайриятки, ёзувчи ўзининг ўткинчи бу хатосини тез англади ва «Отамдан қолган далалар»да яна ўз стихиясига, услубига қайтди, ўзи эшитишга иштиёқманд қаҳрамонини тинглашга ўтирди.

Хўш, юзаки қараганда фақат воқеаларнинг ташқи баёнидек туюладиган бу йўлда инсон руҳиятини, унинг ички коллизияларини бериш мумкинми? Т. Мурод бунинг мумкин эканини романида яна бир бор исботлади. Бадиий прозада психоанализнинг икки асосий усули фарқланади. Бунинг биринчиси жаҳон психологик насридаги анъанавий йўл бўлиб, бунда қаҳрамон психикаси унинг ички ўй ва изтиробларини махсус бериш (бунинг турфа усуллари бор) орқали очилади. Ушбу йўлда Достоевский, Толстой, Гюго, Камю, Пруст ва бошқаларнинг асосий асарлари яратилган. Иккинчи йўл эса жалб этувчи сюжет ипига тизилган воқеаларнинг ташқи баёни, уларнинг қаҳрамон ҳолати ва ҳикоя тарзига, оҳангига ўтказаётган таъсири, муҳим ишора ва штрихлар орқали персонаж руҳиятини ўқувчига кўчириш усулидир. Э. Хемингуэйнинг аксарият асарлари, француз ёзувчиси Андре Моруа романлари, ўзимизда А. Қаҳҳор ва Ш. Холмирзаев ҳикояларида худди шу йўл қўлланади. Т. Мурод ҳам романда Деҳқонкул ва унинг қиёфасидаги миллат психикасини айни усулда ёритади. Хусусан, муаллиф худди психоаналитикларга ўхшаб қаҳрамонни бемалол сўзлашга, ҳаётини ҳикоя қилишга қўйиб беради. Қолаверса, Деҳқонкул руҳий нуқтаи назардан ҳам, ақлий жиҳатдан ҳам нормадан тойган, тойдирилган бўлиб, у муҳим-номуҳимлигини жиддий ўйлаб ўтирмай, ўзи учун қизиқ туюлган воқеаларни бир бошдан гапириб беради. Шу ҳикоя асносида сиз бу беморнинг қизиқиш, қониқиш, нафратланиш, армону орзу ва яна ўнлаб дунёлари билан танишиб, яхлит қисматини ўзингиз учун кашф этасиз. Илмий-руҳий таҳлилда бу йўлдан биринчи бўлиб З. Фрейд фойдаланган эди. Устози ҳақидаги китобида Фритс Виттелс ушбу жараённи шундай тасвирлайди:

«Беморлар кўпинча бизни ўзларининг сергаплиги билан, маълумотлар оқими билан кўмиб ташлашади, унга қарши қандайдир тўсиқ ташлашга биз доимо беҳуда уринамиз. Оғзидан гапини олишимизга улар ҳеч имкон беришмайди ва бизга тинчгина ўтириб маккорона диққат-ла уларни тинглашдан ўзга чора қолмайди. Бошқалардан кўра биз, психоаналитикларга яхшироқ маълумки, инсон ўзининг асл фикри ва туйғуларини яширмоқ ниятида тилни кашф этган. Шунинг учун биз беморнинг нимани гапираётганига эмас, нимани гапирмаётганига, нимани қайта-қайта айтаётганига ёки нимани алоҳида ифодалар билан баён қилаётганига кўпроқ қулоқ соламиз...»

Худди шу алфозда Деҳқонқулга қулоқ тутсак, у даласи, ғўзаси, кўсаклари, солган дорилари, бахмални пайтава қилиб ўраши, шляпа кийиб олиб телевизорга тақлид қилиши ва бошқа ҳикояларни айтиш билан нималарни айтмаётгани, **«айланиб кўяй — айланиб кўяй»** ёки **«қизил-қизил»** деб такрорлаши, уни турмадан далалари қайтариб келишига урғу бериши билан нималарга, яна қандай фожиаларга ўзи билиб-билмай ишора қилаётганини англаш мумкин бўлади. Хусусан, романдаги биргина қизил сўзига синган ботиний мазмунни олайлик: Оқподшо бўйинсунмаганларни жазолаб Туркистон ўлкасини қип-қизил қонга ботирди; Большевик қизил байроқ кўтариб келди, унинг деворга осган сўзанаси-да қизил, айтаётган гаплари-да қизил эди; Акрабни «қулоғи қирқта бўлган қизиллар» таъқиб этди, ниҳоят шу қизиллар унинг бошига етди; Деҳқонқул қизил мактабда ўқитилди, куёш қип-қизариб ботгунча бутифос сепилиб қизариб кетган далада пахта терди; Бешинчи синф болалари ичбуруқ бўлиб мактаб футбол майдонини қип-қизил, тўда-тўда қонга тўлдириб ташлашди; Болаларни ичидан қон келиб кетгунча ишлатгани ва қизил мусобақада ғолиб бўлгани эвазига директор қип-қизил партия билетига ва Кўчма Қизил байроққа эга бўлди; Деҳқонқулнинг хотинини қип-қизил олов ўз домига тортиб кетди, аёлнинг пешонасига битган яккаю ягона қизил кўйлагининг қўлтиқлари тер ва кирдан оқариблар кетди; Деҳқонқул умрбод қизиллар учун ишлади, уни қизил мухбирлар келиб мақола қилди, қизил киночилар келиб филмга туширди, қизил ёзувчилар келиб «очерка» қилди; ниҳоят уни, қизил байроқ остида Афғонистонга кирган, у ерни қизил қонга ботириб, кўзларига алам қони тўлиб чиққан икки қизил қийнади, ўз ахлатини ўзига едирди, эркаклик номусига-да тажовуз қилди. Охири эса яна ўша:

«— Ну? — деди Қизил.

Қизил! Далаларимда Иван Ивановичлик этмай тур, энди...»

Асар қаҳрамонининг бутун фожеий дунёси, унинг тили ва буларни тақдим қилиш услубида талаб этиладиган адабий-эстетик мантиқдан келиб чиқадиган бўлсак, Т. Мурод энг ишонарли, табиий йўлни танлаганига гувоҳ бўламиз. Тахминан шу давр воқеалари асосида ёзилган М. М. Дўстнинг «Лолазор» романидаги Яхшибоевнинг интеллектуал даражаси, муғамбирона мулоҳаза қувваси, агар, руҳий таҳлилнинг классик усулини талаб қилган ва бу талаб айни қаҳрамон мантиқига мос бўлса, Т. Мурод қаҳрамони учун романда танланган йўл табиийрокдир. Яхшибоевнинг хос жиҳати ундаги чуқур ва айёр мулоҳазакорлик, ҳар бир жиддий қадамни нафақат шахсий, балки омма, халқ манфаатларини ҳам ўйлашни унутмай ташлаш бўлса, Деҳқонкул фожиасининг асосини ундаги оддийгина инсоний мулоҳаза, шахсий ўй ва тафаккур инқирозга учратгани ҳолати ташкил қилади. **Инсоний моҳиятнинг йўқолганлиги, моҳиятсизлик — Деҳқонкул моҳиятидир. Характерсизлик — унинг характери, қиёфасизлик — унинг қиёфаси, руҳсизлик — унинг руҳидир.** Бундай қаҳрамонни на ровий, на персонаж тилидан уюштирилган классик психологик таҳлил усулида очиш мумкин эмас эди. Уни изоҳлаш, характерлашга уриниш эса сунъийликни келтириб чиқарган, қаҳрамон табиатига ўтирмаган, унга шубҳа туғдирган бўлур эди. Персонаж мантиқига зид бу йўл ҳам қаҳрамонни, ҳам ёзувчини, ҳам ўқувчини қийнаган бўлурди...

Албатта, романнинг бутун фикрий-бадиий фазилатлари тўғрисида бир мақолада батафсил тўхталишнинг имкони ҳам, ихтиёри ҳам йўқ бизда. Қолаверса, асарни ҳар томонлама мукаммал дейиш фикридан ҳам йироқмиз. Айниқса, роман пировардида, Деҳқонкул тергови жараёнида «ичкари»да бўлаётган барча махфий қилмишларни унга сўзлаб берилиши зўрма-зўракиликдан, «фош этиш жазавасидан», публицистик услубнинг осон йўлини тутишдан бошқа нарса эмас. Бу ва бошқа талай бадиий камчиликлар тўғрисида батафсил сўзлаш мавриди ҳам, албатта, келар. Бироқ, нима бўлмасин, Тоғай Муроднинг бу романи халқимизнинг ўзини-ўзи таниб олишида, мустақиллик ва истиқлол аталмиш неъматнинг қадрига етиши, уни асраб қолиш йўлидаги курашида бекиёс рол ўйнаши шубҳасиздир. Абдулла Қодирийнинг «Ўткан кунлар»и фақат тарихий роман эмас, 20-йиллар Туркистони учун жуда-жуда замонавий роман ҳам эди. Афсуски, «иттифоқ не эканини билмаган, ёлғиз ўз манфаати шахсияси йўлида бир-бирини еб, ичкан мансабпараст, дунёпараст ва шуҳратпараст» кимсалар адиб нидосини тинглашмади ва охир-оқибат Яратғучининг қаҳрига йўлиқишди. З. Фрейд ҳам ижтимоий, ҳам руҳий хасталикдан қутулишнинг ягона йўли ЎЗ-ЎЗИНИ АНГЛАШ эканини уқтириб, **«Сени ҲАҚИҚАТ озод этиши керак!»** деган эди.

«Отамдан қолган далалар» мана шу — ОЗОД ЭТУВЧИ ҲАҚИҚАТ битилган асардир.

Раҳмон ҚЎЧҚОР,
ТошДУ докторанти

БОЯЗИД АНСОРИЙНИ ТАНИДИК

Шарқшунос олим А. Маннонновнинг «Мумтоз афғон адабиёти сарчашмаларида» асарини ўқиб...

Инсоният тарихида кузатилган ҳар қандай Уйғониш даври ўз ШАХСЛАРИ тимсолида мужассам топган. Давр буюк зотларни етиштирган, у зотлар даврнинг барча зиддиятлари, юксалишу инқирозларини ўз умр йўллари, илмий-ижодий фаолиятлари ва амалларида акс эттирганлар. Қайси Уйғониш даври ҳақида сўз бормасин «мураккаб», «зиддиятли», «баҳсли», истилоҳлари табиий равишда кўп тилга олинади. Бу бесабаб эмас. Зеро, шахснинг камолоти маънавият билан бўлади, маънавий уйғониш жараёни эса силлиққина амалга ошмайди. Қолаверса, йирик шахс ўзига қадар ҳукм сурган, шаклланган, анъаналарга айланган ақидаларнинг инкори сифатида ҳаёт саҳнасига чиқади. Табиий, инкор инкорга учрайди. Шундай зиддиятлар тўқнашуви марказида янгича қарашнинг, таълимотнинг моҳияти, салоҳияти, куч-қуввати ва нечоғли яшовчанлиги аён бўлади.

Таниқли шарқшунос олим Абдураҳим Маннонов «Мумтоз афғон адабиёти сарчашмаларида» («У истоков афганской классической литературы», «Фан» нашриёти, 1994) деб номланган салмоқли асарида ана шундай йирик шахслардан бири — Боязид Ансорийнинг мураккаб ҳаёт йўли, у яратган ва ниҳоятда зиддиятли баҳсларга сабаб бўлган «Хайр ул баён» асари, файласуф адиб асос солган равшанийлар таълимотининг кейинги тақдирини атрофлича таҳлил қилади.

Боязид Ансорий XVI-XVII аср пушту тили адабиётини, фалсафаси, ахлоқий қадриятларини мутлақо янги босқичга олиб чиқди.

Катта шахслар одатда ўз умрини, фаолиятини Инсон олдида турган катта масалаларни ўрганишга, уларни ислоҳ қилишга бағишлайдилар. Пири замон Ансорий ҳам шундай қилди, яъни у замондошлари онгидаги зулматни ёритиш, уларнинг ўзларини жаҳолатдан халос этиб Ҳақиқат йўлига бошлашга уринди.

Расули акрам салоллоҳу алайҳи васаллам ҳаётларидан сўнг жамланган Аллоҳ каломи то ҳануз зиё ва ҳақ манбаи сифатида ўзининг илоҳий қувватини, сеҳри ва жозибасини сақлаб келмоқда. Шуниси ҳам борки, турли давр ва турли жамиятда одамларнинг ислом ақидаларига бўлган муносабати бутун бир халқларнинг, жамиятларнинг турмуш тарзини у ёки бу мақомга солиб, белгилаб бермоқда. Қуръон ҳикматлари ўзгармас, лекин уни талқин этиш, идрок этиш ва ҳаётга татбиқ этиш ўзгарувчан.

Масаланинг энг нозик жойи ҳам шунда.

Муборак сура ва оятларда зикр этилган ҳақиқат дурларини қомусий билим соҳибларигина тўғри талқин эта оладилар. Бироқ, у ҳақиқат дурлари қамраб олган илм ҳар қандай алломаю донишманд ўзлаштирган билимдан кенгроқ, чуқурроқ ва боқийроқдир. Афсуски, турли замонларда, жумладан Ансорий яшаган даврда ҳам Қуръони Карим ҳикматларини оммага етказиш иши аксарият ночор руҳонийлар ихтиёрида қолган. Оқибатда, илоҳий каломлардаги зиё акс ва чала талқин ўларок жаҳолат уруғи сифатида етиб борган.

Ансорийнинг исёни, аввало, ана шундай жаҳолатга қарши эди!

Ҳақиқий инсоний комиллик икки олам Соҳибини қалбан идрок этиш билан бўлиши мумтоз адабиёт, мумтоз фалсафа соҳасида барча замон-маконларда бирдек эътироф этилган. Аллоҳни қалбан идрок этиш, яъни ботиний-руҳий юксалиш босқичлари ҳам юзаки қараганда бирбирига ўхшашдек туюлади. Бироқ таҳлил назари билан кўрилганда, ўхшашликлар замиридаги ноўхшашликлар яққол кўзга ташланади. Тадқиқот муаллифинииг ёзишича, тасаввуф тарихида комиллик поғоналари турлича тасниф этилган. Чунончи, аксари комилликнинг тўрт босқичи (шариат, тариқат, маърифат ва ҳақиқат) тақдим этилгани ҳолда етти босқичли комиллик поғоналари ҳам тилга олинган. Энг нозик жойи, ҳар бир босқич турли авлиёю уламолар, оддий мўминлар томонидан турлича талқин этилган. Боязид Ансорий таълимотининг ўзагини саккиз босқичли комиллик поғоналари ташкил этган. Булар: шариат, тариқат, ҳақиқат, маърифат, қурбат, васлат, ваҳдат, сукунат.

Равшанийлар пири Аллоҳ васлига етишмоқлик учун ушбу поғоналарни босқичма-босқич ортда қолдиришни мажбурият даражасига кўтаради. Кўпгина таълимотларда ҳақиқат сўнгги поғона бўлса, Ансорийда у учинчи поғона сифатида келади. Ва у ҳар бир поғонани атрофлича таҳлил этади. Ансорий комиллик йўлини излаётган мўмин учун пир зарурлигини алоҳида таъкидлайди ва ўзининг пир, авлиё зот мақомига етишганини яширмайди. Шу тариқа XVI асрнинг 60-йилларида равшанийлар ҳаракати вужудга келиб, кўплаб афғон қабилалари орасидан чиққан кенг омма ушбу ҳаракат йўлбошчиси Боязид Ансорийни ўзлари учун ғоявий раҳнамо — пир деб танийдилар.

Мамлакат бўйлаб кенг тарқалган бу таълимот осонлик билан юзага чиқмади, албатта. А. Маннонов Ансорий таълимотининг эътироф ва рад этилиш тарихини атрофлича таҳлил этади. Қарашлар орасидаги энг нозик нуқталар баҳсида илмий холислик йўлини тутади.

Фикримизча, «Хайр ул баён» асарига соф исломий нуқтаи назардан ёндошилса, асарнинг бевосита Худо ва муаллиф мулоқоти услубида битилгани бехосдан кишини ҳушёр торттиради, чўчитади. Ансорийнинг шахсига, унинг таълимотига қарши чиқувчилар тўнни тескари «кийгани»нинг асл сабаби ҳам шунда. Охунд Дарвозий бошлиқ ғанимлар Ансорийни пайғамбарлик даъвосида эканини айтиб уни эл-юрт кўзи олдида лўттибоз ва найрангбозга чиқаришга уринадилар. Бунда улар ваҳий фақат пайғамбарларга хос ҳодиса эканидан келиб чиқадилар.

Тўғри, Боязид Ансорий ўз асарида Аллоҳ билан мулоқотга киришиш мақомига етишган валий сифатида сўз юритади, матнда Аллоҳ тўғридан-тўғри унга мурожаат қилади. «У, Боязид! Менинг амримни амалга оширмоқ ва зиёда наф келтирмоқ истасанг, «Хайр ул баён»ни ёз!» сингари хитоблар кўп келади асарда ва бу, Ансорий ғанимлари томонидан ваҳий сифатида талқин этилади. Аслида эса асар муаллифи Ансорий расуллик даъвосидан йироқ, у пайғамбарлар изини тутган пир, валий даъвосида гавдаланади. А. Маннонов тўрт аср бурун жиддий зиддиятларга, ҳатто қонли тўқнашувларга сабаб бўлган муаммога қуйидагича ойдинлик киритади: «Ўз китобида парвардигор каломи сифатида келадиган барча сўзларни у (Боязид Ансорий — Х. Д.) ваҳий эмас, илҳом ҳодисаси дея тақдим этади».

Тадқиқотда «Хайр ул баён» асарининг тили, услуби, поэтикаси сингари бадиийлик хусусиятлари ҳам таҳлил этилган. Жумладан, Б. Ансорий мазкур асарини бевосита Қуръони карим таъсирида ёзгани таъкидланади. Уларни ўқиб туриб кичик мулоҳаза туғилади. Гап шундаки, Уйғониш даври бадиий тафаккурида фавқулодда тасвирий услублар қўлланиши, аксарият ҳолларда бундай шаклий-услубий изланишлар замондошлар томонидан қийин қабул қилиниши, ҳатто инкор этилиши кўп кузатилган ҳол. Шундан келиб чиқилса «Хайр ул баён» нафақат диний-фалсафий-дидактик асар сифатидаги, балки шаклий янгилик тажриба қилинган янгича бадиий тасвир воситасидан фойдаланилган бадиий асар сифатидаги қиммати ҳам англашилади.

Булардан қатъи назар, Б. Ансорий пайғамбарликни даъво қилмаган, у ҳар сатри саҳифасида Аллоҳни зикр, фикр қилишдан толмайди. «Балиқ сув билан тирик бўлгани сингари одамлар мен туфайли мавжуддирлар, — деб ёзади Б. Ансорий ўз мазкур асарида Парвардигор тилидан. — Балиқлар қай ҳолатда бўлмасинлар сувдан юз ўгиролмаганларидек, одамлар ҳам бетларини қаёққа бурмасинлар, менга қараган бўладилар».

Шундай! Инсон, хусусан илм-маърифатли инсон Аллоҳдан юз ўгиролмайди. Аксинча у Яратгувчининг дийдорига — ҳақиқатга (Ансорий айтмоқчи, сукунатга) етишмоқликнинг энг солиҳ йўлини тафаккурда деб билади.

...Уйғониш даврида яшаётган халқ инсоният тарихида кузатилган ана шундай замонлар ҳикматига зўр қизиқиш билан қарайди. Уйғониш ва юксалиш жараёнлари мужассам топган буюк зотлар фаолияти, тақдири, қисматини ипидан-игнасигача ўрганади. (Дарвоқе, Боязид Ансорийнинг мураккаб ҳаёт йўли, ҳар қандай шароитда маърифатли инсон бўлиб етишиш истагидан қайтмаслиги бизнинг замондошлар учун ҳам ниҳоятда ибратли таассурот қолдиради). Зеро, юксалиш истагидаги халқ инсоният жамлаган тажрибалар гавҳарини ташналик билан ўзлаштиради.

Шарқшунос олим Абдураҳим Маннонов қаламига мансуб салмоқли тадқиқотнинг долзарблиги, аҳамияти ҳам шуларда акс этади.

Хуршид
ДЎСТМУҲАММАД

НАФОСАТ МАКТАБИНИНГ ШУКУҲИ

— Республикамизнинг мумтоз ва илғор махсус ўқув юртларидан бири бўлмиш — П. П. Бенков номидаги рассомлик билим юртининг 75 йиллик юбилейи муносабати билан табрик изҳор этиш шарафи зиммамга тушганидан ғоят мамнунман. Бу билим маскани, миллий бадиий санъат анъаналарини қўллаб-қувватлаб, уларнинг ривожланиши йўлида ўзининг салмоқли улушини қўшиб келмоқда, ҳамда Ўзбекистонда тасвирий ва амалий санъат равнақига улкан ҳисса қўшмоқда. БМТнинг муҳим вазифаларидан бири, мамлакатнинг бой маданий мерослари тикланишига ёрдам беришдан иборатдир. П. П. Беньков номидаги ушбу нафосат мактаби ва бошқа билим юртлари, миллий маданиятининг тикланиши жараёнида муҳим ўрин тутади. Бу эса, миллий онгнинг шаклланишида ғоят катта ютуқдир.

Мен Республика рассомлик билим юрти жамоасига ва директори Т. Қўзиевга, уларнинг етук ва янги ижодкорлар авлодини етиштириш йўлидаги олиб бораётган тарбиявий ишлари учун чин қалбдан миннатдорчилик изҳор этаман.

Холид МАЛИК,
БМТнинг Ўзбекистондаги вакили

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, рассом П.П.Беньков ўз устахонасида

Шарқ мамлакатлари орасида Ўзбекистон ўзининг ажойиб тарихи, санъати ва маданияти билан алоҳида ажралиб туради. Чет юртларнинг машҳур музейлари, миллий қўлёзма китоблар, миниатюралар, сопол буюмлар, кандакорлик, наққошлик, ёғоч ва мис ўймакорлиги, заргарлик ва матога гул босиш, гулкорлик ва гилам санъати намуналари шундан дарак беради. Самарқанд, Бухоро, Хива сингари қадимий шаҳарлардаги меъморий ёдгорликлар, улардаги ажойиб нақшлар, ўймакорлик ишлари, ер қазилмалари натижасида топилган шаҳар қолдиқлари, деворий расмлар, сопол идишлар аждодларимизнинг ажойиб санъат эгалари бўлганликларидан далолатдир.

Бу санъат ёдгорликларини кузатган киши албатта, санъаткорнинг қандай меҳр ва нафосат билан ўз ижодини безаганини кўради. Ҳақиқатан ҳам, ижодкор қалби унинг қилган ишларида билинар экан. Ўзбекларнинг жаҳон маданий меросига қўшган салмоқли ҳиссаси бор.

Бизнинг давримизда миллий санъат турларини шакллантиришда. П. П. Бенков номидаги Республика рассомлик билим юрти алоҳида ўринга эга. Ушбу нафосат мактабининг ўз ажойиб тарихи бор.

САМАРҚАНД. 1918 йили 2 октябрда бир қанча зиёлилар ташаббусини қўллаб-қувватлаб Туркистон ҳукумати Самарқандда махсус рассомлик юртини ташкил қилиш ҳақида қарор қабул қилди. Бу билим юртининг биринчи директори бўлиб Тифлисдан келган, машҳур рус рассомлари К. А. Коровин, А. Е. Архипов, А. Н. Васнецовларнинг қўлида таҳсил кўрган О. К. Татевосян тайинланди.

Билим юртининг битирувчилари ўз устозлари билан. 1956йил

1928 йили 7 октябрда бу мактаб Самарқанд тасвирий санъат техникумига айлантирилди. 1930 йилдан 1939 йилгача техникум «Самарқанд рассомлик техникуми» деб номланди. 1939 йилдан 1949 йилгача эса, «Самарқанд рассомлик билим юрти» деб юритилди. Маҳаллий халқ орасида уни «Ўзбек рассомлик билим юрти» дейишарди.

ТОШКЕНТ. 1916 йили 16 февралда Тошкент шаҳрида ўрта махсус рассомлик билим юрти ташкил қилиш ҳақидаги таклифни Туркистон Халқ Таълими Ҳайъати ўз йиғилишида кўриб чиқди ва 1919 йилнинг 14 мартида янги ўқув юрти барпо этилди. Шу йилнинг 15 апрелида эса Туркистон ўлкаси халқ рассомлик мактабининг тантанали очилиш маросими бўлиб ўтди. 1922 йилнинг 29 сентябрида жумҳурият ҳукуматининг қарорига биноан бу мактаб Туркистон рассомлик техникумига айланди.

1924 йили Туркистон республикаси қатор мустақил жумҳуриятларга бўлиб ташлангач, бу техникум Тошкент рассомлик техникуми деб юритила бошланди.

1949 йили Тошкент рассомлик техникуми ва П. П. Бенков номидаги Самарқанд рассомлик билим юрти қўшилиб Ўзбекистон ҳукумати қарорига биноан, Ўзбекистон халқ рассоми Павел Петрович Бенковнинг ўзбек тасвирий санъати ривожига қўшган ҳиссасини тақдирлаш ва бу машҳур ранг тасвир устасининг номини абадийлаштириш мақсадида рассомлик билим юртига унинг номи берилди... Билим юртида Уста Ширин Муродов, Т. Арслонқулов, Ё. Рауфов, Ж. Ҳакимов, М. Қосимов, Т. Тўхтахўжаев, М. Раҳимов, В. Рифтин, Ч. Аҳмаров, А. Абдуллаев, Т. Татевосян, В. Жмакин, Н. Қўзибоев каби машҳур педегог-рассомлар дарс берганлар. Ҳозир жаҳонга таниқли ўзбек рассомлари Р. Чориев, Н. Қўзибоев, Р. Аҳмаров, А. Адбуллаев, Ш. Абсаломов, М. В. Куприянов (машҳур Кукриниксиларнинг биринчиси), С. А. Чуйков, Н. Г. Карахан, Ж. Умарбеков, Б. Жалолов ва бошқалар шу ерда таҳсил кўрганлар.

Ўзининг 75 йиллик фаолияти давомида мазкур билим масканни Ўзбекистоннинг миллий санъат анъаналарига катта ҳисса қўшиб келди. Таълим тизими ва усуллари билан шуҳрат қозонди. Ҳозирги пайтда мустақил республикамизга келаётган турли мутахассислар мамлакат таълим тизими соғлом тараққий этаётганини таъкидламоқдалар. Туркия, Франция, Корея, АҚШ каби давлатлар вакиллари, музейларининг мутасаддилари ва санъатшунослари фикрича, Ўзбекистон бадиий таълим мутахассислари тайёрлашда кучли ва илмий асосланган узвий тизимга эга.

Билим юрти томонидан республикамизда ва бошқа хорижий давлатларда ўтказилган кўргазмалар, Ўзбекистон миллий санъати анъаналарига қизиқиш уйғотди. 1994 йили октябрда билим юрти БМТ ваколатхонасида уюштирган кўргазма ҳақида БМТдан олинган хатда жумладан шундай дейилган: «Президентингиз И. Каримов олий жанобларининг Ўзбекистониннг келажаги буюк давлат эканлигига ишончи сизнинг билим юртингиз талабалари ижодининг намуналари тимсолида ҳам сезилиб туради. Бундай моҳир санъаткорлари етишиб келаётган маданиятга эга халқнинг, давлатнинг келажаги буюклигига биз ҳам яна бир бор ишондик».

Республика рассомлик билим юрти ўз фаолияти давомида минглаб иқтидорли ёшларни юқори даражали мутахассис қилиб етказиб чиқарди. Билим юрти жамоаси олган билимларини санъат оламига, ижодга сидқидилдан сарфлаётган талабалари билан фахрланади.

Билим юртида яқин ва олис хориждан: Греция, Мозамбик, Болгария, Афғонистон, Корея каби мамлакатлардан келган ёшлар ўқиганлар. Ўзбек санъаткорлари Неъмат Қўзибоев, Рўзи Чориев, Баҳодир Жалолов, Жавлон Умарбеков, Алишер Мирзаев, Ўзбекистон халқ адиби Саид Аҳмад, Самиғ Абдуллаев, Лутфулла Абдуллаев сингари миллатимиз фахри бўлган сиймолар ҳам мана шу санъат даргоҳини ҳамиша ифтихор билан тилга оладилар.

— 1993 йили билим юртида таъмирлаш мутахассислиги бўлими очилди. Дунё маданий харитасида ўз ўрни бўлган юртимизнинг тарихий меъроси, археологик ёдгорликлари бугунги кунда моҳир таъмирловчиларсиз йўқ бўлиб кетиши ҳеч гап эмас. Шунинг учун бу алоҳида эътиборимизда туради, — дейди билим юрти директори Турсунали Қўзиев.

Билим юрти ҳозирги пайтда Тошкент шаҳрининг замонавий меъморий комплексида (махсус лойиҳа асосида 1986 йилда бунёд этилган) жойлашган. Бу ерда ёшлар учун барча шарт-шароитлар мавжуд. Ҳар бир мутахассислик учун хоналар, устахоналар, аудиториялар, лабораториялар, махсус жиҳозлар, дастгоҳлар, ўқув қурол-анжомлари билан таъминланган.

Билим юртининг жаҳон ва миллий санъатга оид 18 мингдан ортиқ ноёб албом ва китобларга эга кутубхонаси бўлиб, бу кутубхона Маданият ишлари вазирлиги тасарруфидаги энг яхши кутубхоналардан бири деб ҳисобланади.

3 ноябр куни билим юртининг 75 йиллик юбилей тўйи бўлиб ўтди. Бу юбилейда Ўзбекистон Маданият ишлари вазири, Миср Араб республикасининг Ўзбекистондаги вакили, Ташқи алоқалар вакили, Корея республикасининг Ўзбекистондаги вакили, вилоят санъат билим юртлари директорлари, билим юрти дарғалари қатнашдилар.

Тантана олдидан Республика Рассомлар Бирлашмасининг кўргазмалар залида билим юрти мутахассисларининг курс ва диплом ишлари, билим юрти ўқитувчиларининг ижодий ишлари кўрсатилди. Кўргазма санъатшунослар ва меҳмонларда катта таассурот қолдирди.

Ҳусниддин
ҚУТБИДДИНОВ

Ўзбекистон халқ рассоми А.Абдуллаев Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ғ.Ғулом портретини яратиш устида

«МЕН ҚОРАБОТИР БЎЛМАЙМАН!..»

Ўзбекистон кино санъатининг туйи нишонланишига саноқли кунлар қолди. Шу боис улуғ айём кунлари экранимиз донгини оламга таратган шоҳ асарларга мурожаат этишга, уларнинг яратилиши тарихи ва бадиий тўқимасининг ўзига хослиги, гўзаллиги ҳақида ҳикоя қилишга аҳд қилдик. Табиийки, ҳикоямизни «Тоҳир ва Зуҳра»дан бошладик. Худди шу асар илк бор Осиё ва Европа мамлакатларида шуҳрат қозониб, жаҳонга ўзбек миллий кино санъатининг ўзига хос қиёфасини намоён этгани маълум.

«Тоҳир ва Зуҳра» филмига ким буюртма берган?

Кимларнинг маслаҳати олинган?

Сценарий устида кимлар, қаерда ишлагану, кадрлар қаерда суратга олинган?

Шу ҳақда ҳикоямиз.

«ТОҲИР ВА ЗУҲРА» ҚАНДАЙ ЯРАТИЛДИ?

Мироблар шийпонида ёзилган ва сулув боғларда филмга айланган сценарий

1942 йилнинг жазирама иссиқ кунлари эди.

Усмон Юсупов Наби Ғаниевни, Йўлдош Аъзамовни, ўша кезлари Тошкентда истиқомат қилган режиссёр Михаил Ромм ҳамда кинодраматург Владимир Швейцерни суҳбатга таклиф этди.

Кундуз куни иш ниҳоятда кўп бўлганиданми, ҳар қалай Усмон аканинг бундай қабул соатлари тунга, ярим кечаға тўғри келарди кўпинча.

Санъаткорлар биринчи секретарнинг таклифи билан катта хонага кирганларида Усмон Юсупов Собир Раҳимов билан гаплашиб ўтирганини кўрдилар. Набижон бу ерга нега чақиртиришганига шунда тушунди: «Гап «Тоҳир ва Зуҳра» ҳақида кетса керак. Собир Раҳимов кеча спектаклдан мамнунлигини неча бор айтган эди».

Салом-аликдан кейин катта давра ясаб ўтирдилар. Йиғилганлар Усмон Юсупов гап бошлашини кутишарди. У эса ҳаммага разм солиб қимирламай ўтирарди. Ўртага тушган сукунат жиддийликни янада ошириб юборди. Ниҳоят, Усмон Юсупов Собир Раҳимовга санъаткорларни таништирди. Сўнгра:

— Собир Раҳимович, ниятингизни ўзингиз айтинг. Масалани санъаткорлар иштирокида ҳал қиламиз, — деди.

Собир Раҳимов шундай таклифни кутиб тургандек, дарҳол гап бошлади:

— «Тоҳир ва Зуҳра» спектакли менга жуда маъқул бўлди. Залда ўтирганимда фронтдаги дўстларим ҳам шу ашулаларни эшитса, деб ўйладим. Сизлардан илтимос — шу спектаклни кино тасмасига кўчириб берсангизу, мен уни олиб кетсам. Икки-уч кундан кейин фронтга қайтаман.

Бундай илтимосни ҳеч ким кутмаган эди. Усмон Юсупов таклифга жиддий қарашга ундовчи баъзи изоҳлар берди:

— Павильон етишмаслиги, заифлиги, кадр масаласи оғирлигини биламан... Бундай вазиятда Собир Раҳимовнинг таклифини қабул этиб спектаклни айнан экранга кўчириш керакдир, эҳтимол. Собир Абдулланинг пьесаси тайёр, ансамбл тайёр. Ғаниевич, Йўлдош Аъзамов режиссёрлик қилса...

— Янгийўлда Етим Бобожонов спектаклни яхши қўйибди. Менга маъқул. Лекин бу асар саҳнада қандай ўйналаётган бўлса, шу тарзда суратга олсак, асарнинг мазмунини, барча фазилатларини сақлаб қолиб бўлармикин? — Набижон биринчи бўлиб эътироз билдирди.

— Нега бундай дейсиз? Ашулаларнинг ўзи қанчалик таъсирчан, — бетоқат бўлди Собир Раҳимов.

— Ундай бўлса филм-концерт ярата қолайлик. Ашула, рақс, шеър ўқиш учун бадиий филм яратиш шарт эмас, — Набижонни қувватлади Йўлдош Аъзамов.

— Бўлмаса қандай таклифингиз бор? — сўради Усмон ака.

— Пиеса ва спектакл асосида мустақил бадиий филм яратиш керак, — таклифини айтди Наби Ғаниев.

— Бир мулоҳаза бор менда, — деди қоғозга ниманидир чизиб ўтирган Усмон Юсупович. Филмдаги диалоглар қофиясиз шеър билан ёзилса. Шунда афсонанинг шоирона нафасини сақлаб қолиш учун имкон туғилармикин?

— Унда асарни бошқа тилларга дубляж қилиш анча мураккаблашади, — деб эътироз билдирди Йўлдош Аъзамов.

— Афсонанинг поэтик руҳини аввало режиссурада, филмнинг кинематографик «тилида» ифода этиш керак, — деди шу вақтгача гапга аралашмай ўтирган Михаил Ромм... Ўйлайманки, бу суҳбатда иштирок этаётган икки ўзбек режиссёри бу ишнинг уддасидан чиқади.

— Сиз нима дейсиз, Яков Александрович? — Усмон ака гапга Протазановни тортди.

— Бу асар устида ишлайдиган ҳамкасб дўстларимга ташқи дабдабага кўп ўрин бермасликни, ҳадеб ҳашаматли саройнинг зеб-зийнатини тасвирламасликни маслаҳат бердим. Наби Ғаниевич билан «Насриддин Бухорода» комедияси устида бирга ишладик. Унинг қўлидан келади, — бироз ҳаяжон билан жавоб берди рус киносининг «отаси» ҳисобланмиш Я. Протазанов.

— Филм тайёр бўлганидан кейин кўрамиз — ким ҳақ. Собир Раҳимовми, сизларми. Қанча вақт керак бу асар тайёр бўлиши учун?

— Филмни суратга олиш, монтаж қилиш, овоз ёзиш — буларнинг ўзига бир йил вақт керак. Лекин ҳали сценарий йўқ. Бунга ҳам вақт керак, — жавоб берди Йўлдош Аъзамов.

— Қандай пайтда ижод қилаётганингизни, кимлар учун филм яратаётганингизни ёдингизда сақлашингиз ҳамиша. Бундай асарни тайёрлаш учун ажратиладиган вақт ва маблағ икки баробар ҳам бўлиши керак, — фикрини якунлади Усмон Юсупов.

Эртасига Наби Ғаниев ўз режаларини студия раҳбарларига етказди:

— Сценарий ёзиш учун икки ой эмас, уч-тўрт ҳафта етиб қолар. Шоҳимардонга Собиржондек уста ёзувчи, Владимир Захаровичдек тажрибали кинодраматург ҳамда Йўлдош бирга кетяпмиз...

Усмон аканинг маслаҳати билан тўрт санъаткор учун Водил қишлоғида икки туғон устидаги мироблар шийпонига жой ҳозирланган эди. Ўша ерга бориб тушдилар. Биринчи кунийёқ режа тузилди. Икки туғон шаршарасининг шовқини, сувнинг шабадасида ўлтириб бир маслаҳатга келинди: кечаси сценарийнинг шакли, образлари ривожи, сюжет қурилиши ҳақида мунозара қилиб бир фикрга келинади. Эрта саҳарда ёзиладиган кадрлар белгиланиб қўйилади. Нонуштадан кейин ёзилади.

Дастлабки кунлар иш унумли бўлди. Афсонанинг турли вариантлари эсланди. Кулги ҳам бўлди, мунозара ҳам Собиржон татар театрида қўйилган спектаклни тасвирлаб, «Ҳа, рост, Тоҳир катта харсангга ўтириб гармон чалади ва ашула айтади», деганида ўз қаҳрамонларини бу тарзда тасаввур эта олмаган киночилар бир оз кулишиб ҳам олдилар.

Шаҳарлик санъаткорлар туғон шаршарасининг шовқини-ю, шабадасига ўрганиб ҳам қолдилар. Иш қизиб кетди. Ёзиш эмас, муноазарага кўпроқ вақт кетарди. Афсонадаги барча тафсилотларни экранда сақлаб қолиш керакми, йўқми? Бўлажак асарда эртакнамо руҳ устун туриши керакми? — каби саволларга жавоб изланарди. Набижоннинг таклифи билан кўпроқ эртакни эслатувчи сюжет йўллари тушириб қолдирилди. Шу туфайли сценарийда ҳам, кейинчалик филмда ҳам Зуҳранинг ўлимини эшитган Қоработир афсонадагидек ўзига пичоқ урмайди, Моҳим сочи толалари билан Тоҳир қамалган сандиқни тутиб олмайди, севган йигити Зуҳра томон йўл олганида у — Моҳим афсонадагидек унинг кетидан эргашмайди, товони қавариб кетгач, эмаклаб юрмайди, тиззалари қора қонга беланганида кўкрагини ерга бериб судралиб, ҳолдан тойиб, ҳалок бўлгунича Тоҳир кетидан бормайди.

Бадарға этилган Тоҳир гўзал Малика — Моҳимга уйланиши тарихини сценарийда ҳам сақлаб қолиш керак, деган фикр кўп мунозарага сабаб бўлди. Кимдир: «Тоҳир мусофирчиликда ҳаёт кечирса ҳам Зуҳрага бўлган севгисига содиқ қолади. Тоҳир Моҳимга уйланишга мажбур бўлиб у билан бир ёстиққа бош қўйганида — малика билан ўзининг ўртасига ўткир қилични яланғочлаб қўяди. Бу ҳол Тоҳирнинг вафодорлигини кўрсатувчи яна бир чизиқ эмасми?» деса, яна кимдир: «Навоийнинг «Лайли ва Мажнун» достонида Мажнун ҳам дўсти Навфалнинг синглисига уйланади. Лекин аслида Лайлига кўнгил берган Мажнун қиз ўзга йигитни севишини билиб қолиб, никоҳ кечаси уни озод этади. Бундай ҳол кўп учрайди. Масалан, «Тристан ва Изолда» романини эсланг», — деди. Шунда Наби Ғаниев:

— Менимча, сценарийни бу тафсилотдан ҳоли этиш керак. Чунки у диққатни бўлади...

Ўттиз биринчи куни Водилга Усмон Юсупов етиб келди. Асар маъқулланди. Лекин айрим таклифлар ҳам айтилди:

— Раҳмат сизларга, — деди у. — Лекин катта ишнинг ярмини бажарганингизни тушунсангиз керак. Сценарий филмга айланиши керак. Мусиқали драмадаги ашулаларни сценарийга киритиш керак. Ахир филмни биз фронтга юборамиз!

Бу таклифга эътироз ҳам билдирилди: агар шундай бўлса сюжет ривожи сусайиб, филм спектаклга ўхшаб қолади. Лекин Н. Ғаниев гапидан кейин барча рози бўлгандек кўринди:

— Ташаккур, Усмон Юсупович. Шундай оғир дамда биздан хабар олиш учун, ишимиз билан танишиш учун вақт топибсиз. Таклифларингиз ўринли. Ашулани, арияларни филм мазмуни билан боғлайдиган эпизодлар устида ишлашга тўғри келади.

Кечки пайт Набижон ҳамкасб дўстларини йиғиб, чизган расмларини стол устига қўйди ва уларнинг ҳар бирига ёзилган шеър мисраларини тасвир билан боғлаб мулоҳазаларини ўртага ташлади.

— Мен биргина катта эпизодда икки ашуладан фойдаланиш йўлларини изладим. Эшитиб кўринг, маъқул бўлса қоғозга туширамиз. Бундай қилсак: Бобохон Тоҳир ва Зуҳра учрашишини ман этганидан кейин уларнинг бир-бирига интизор бўлишини, кейин эса бевосита висол онларини тасвирлашда қаҳрамонлар ҳаракатини, туйғуларини ашула билан ҳам ифода этсак. Ашула концерт номери сифатида эмас, мизансаҳна, юрак изтиробларини тасвирловчи кадрлар, умуман эпизоднинг шоирона руҳига мос келадиган ҳолда берилади.

Тоҳир Зуҳра ёнига ошиқади.

Катта боғ. Анҳорда шовқин солиб сув оқади. Бу Зуҳранинг боғи. Тоҳир учун бу ердаги ҳар бир нарса — гул, анҳор устидаги кўприк, салобатли чинорлар — азиз, муътабар. Худди шу ерда у севгилисининг қўшиғини эшитиб қолади. Кадрларни бўлганимга қаранг, — чизган расмларини кўрсатиб ҳикоясини давом эттирди Набижон. — Кадрларда гоҳ ёқимли куй ва қушлар овози таралаётган кўм-кўк боғнинг умумий тасвири, гоҳ қўшиқ айтаётган Зуҳра пайдо бўлади. Бу ерда «Отмагай тонг» қўшиғи ҳам мазмунан, ҳам куй жиҳатдан жуда мос келади. Тоҳир севгилисининг овозини эшитиб, анҳор бўйлаб келаверади. Демак, қўшиқ эшитилганида турли метраждаги ва турли йирикликдаги уч хил кадр кўринади: мана бу расмдаги боғ, кейин гуллар орасида юрган Зуҳра, ниҳоят, анҳор бўйлаб кетаётган Тоҳир. Бу лавҳада қўшиқ оркестр билан эмас, фақат Зуҳранинг Тоҳир томон интилишини, усиз ҳаёт қоронғи эканлигини поэтик шаклда томошабинга етказишади. Иккинчидан, Тоҳирнинг қувончи, Зуҳранинг ёқимли овозига мафтун бўлиши, ёри томон учиб кетишга тайёр эканлиги кўрсатилади. Учинчидан, севишганлар учрашадиган жой билан боғни туташтирган кўприк кадр ортидаги лирик қўшиқ билан боғлаб кўрсатилиши қаҳрамонларнинг айни чоғдаги кайфиятини очишга ёрдам беради. Бу биринчи қўшиқ — «Отмагай тонг»ни филмга киритиш ҳақидаги мулоҳазаларим. Энди иккинчи қўшиқ — «Эй, қуёш»нинг асаримиздаги ўрни ҳақида: «Эй, қуёш» ашуласининг тузилиши худди кинонинг монтажи учун мослангандек. Тоҳир осма кўприк ёнига келаётганини билади ва унга қўшиқ билан мурожаат этади: «Эй, қуёш, кўрсат юзинг»... Қўшиқ Зуҳрага таъсир этади. У аста кўприкни туширади. Бу кадрлар бир-бирига силлиққина уланади. Энди уларнинг таъсир кучини ошириш йўли ҳам кўринади: Тоҳирнинг ашуласини фақат севгилисигина эмас, бошқалар ҳам, хусусан ёвуз кучлар вакили — Қоработир ҳам эшитиб қолиши мумкинми? Мумкин! Демак, биз ҳалиги кадрлар орасига Қоработир яширинча боққа кириб, севишганларни кузатиб бориши, уларга ҳаваси келиши ёки ёвуз ният билан иш кўра бошлашини тасвирлашимиз мумкин. Бу кадрлар Тоҳирнинг севги, садоқат ҳақидаги ашуласи эшитилиб туриши Қоработирнинг қора ниятини аниқ кўрсатиш имконини беради.

Набижон қаламда чизган ҳомаки эпизодларда овозли кинонинг ихчам кадрлари аниқ белгилангандек эди. Режиссёр мизансаҳнани, яъни актёрларни, жиҳоз, анжомларни кадрларда жойлашувини, лавҳага лирик тус бериб турган, унинг таъсир кучини оширган ашулани бир-бирига мослаган эди... Бундай мулоҳазалар суҳбат иштирокчиларинигина эмас, шийпон ёнидан ўтаётган йўловчилар, миробларнинг ҳам диққатини тортди...

Ижодкорлар Водилдан Тошкентга қайтган кун актёр Раҳим Пирмуҳамедов режиссёрга учради:

— Набижон, яхши қайтдингизми? Сизларсиз студия ҳувиллаб қолди.

— Студия ҳар қачонгидан гавжум-ку!?

— Ҳар кимнинг ўз ўрни бор. Ўрнингизни ким боса оларди... Яхши сценарий ёзиб қайтибсизлар. Бизга ҳам рол бордир! — ярим ҳазил оҳангда гапирди Пирмуҳамедов.

— Хоҳлаган ролингизни олинг! Ҳар қалай, Тоҳир ролини танламасангиз керак.

— Ролнинг катта-кичиги бўлмайди, дейишади. Тоҳир бўлмаса, унинг дўстлари бордир.

— Яхши эслатдингиз! Тоҳирнинг отаси бўлмиш Боҳирнинг чин дўсти — карвонсарой қоровули образини яратиб берсангиз-чи!

— Майли, сценарийни ўқиб кўрай... Бошқа гапим ҳам бор, — муддаосини айта бошлади Раҳим ака. — Киноактёрлар студияси очилганини биласиз. Мени ҳам уни мутасадди қилиб қўйишган. Талаба излаш менга топширилган. Бормаган, излаган жойим қолмади. Куни кеча эса бир-биридан чиройли, келишган икки қизни Шайхантоҳурда учратдим. Дангал бориб гапирдим. Студияга бошлаб олиб келдим. Улардан бири Зуҳранинг ўзгинаси.

— Худди Зуҳрани кўрган, билгандек гапирасиз-а! — ҳазиллашди Набижон.

Суҳбатдоши эса мақтовни ошириб юборди:

— Ун олти ёшда. Оти ҳам ўзига монанд — Юлдуз. Юлдуз эмас, ҳилол ойдек.

— Қаерда ўқир экан? — ниҳоят савол берди режиссёр.

— Вокзалда диктор бўлиб ишларкан.

— Иккинчи қизингиз-чи?

— У ҳам гўзал. Исми Хайрихон.

— Пирмуҳамедов бу қизни мақташга оғиз жуфтлаган эди, Набижон гапни бўлди:

— Майли, эртага бошлаб келинг.

— Ҳозир шу ерда, машғулотдан олиб чиқаман беш-ўн минутда, — ишни битирмоқчи бўлди Раҳим Пирмуҳамедов.

— Эртага дедим-ку! Павилонда синаб кўрамиз уларни, ҳозир эса Шукур Бурҳон келиши керак. Гапимиз бор.

Набижон бир дона «Казбек» папиросини чекиб улгурмаган ҳам эди, Шукур Бурҳонов кўринди. Салом-аликдан сўнг, суҳбат яна кинога, ролга келиб тақалди.

— Қоработир образи ёзилишида кўзим олдида тургандек бўлдингиз. Ролни ўйнайдиган актёрни билсанг, ёзишинг ҳам осон бўлар экан. Чунки тасвирланаётган воқеаларингда у ўзини қандай тутишини кўриб тургандек бўласан.

— Бу ролни театрда ижро этишим мумкин эди. Грим саҳнада қалинроқ бўлиши мумкин. Шунда томошабин бу ролни ким ўйнаётганини билмайди ҳам. Аммо сал-пал грим қилинадиган ҳамда «йирик плани» бўлган кинода Қоработирни ўйнай олмайман.

— Билиб қўйинг: мен «Тоҳир ва Зуҳра»ни неча марта филм қилсам, шунча марта сизни, Шукуржон, Қоработир ролига таклиф этаман. Негаки, бу ролни Ўзбекистонда сиздан яхши ўйнайдиган актёр йўқ!

Эртасига эрталаб павилондаги кинокамера ёнида турган Наби Ғаниевнинг олдига Раҳим Пирмуҳамедов кеча таърифлаган қизларини бошлаб келди. Раҳим қизиқчи ёнида мўлтираб турган икки қизни кўриб жойидан жилди. Кечаги гап эсига тушди. «Мақталган қизлар шулар бўлса керак, ҳақиқатан ҳам, дилбар қизлар экан, кинодан, ижро сирларидан хабардормикин?» — шундай мулоҳазалар билан уларни «Зиндон» — декорациясига олиб кирди. У ерда савол-жавоб ҳам бўлди. Кинокамера ёнида синов бошланишидан олдин Набижон хаёлидан бир фикр ўтди. У — ана шу фикр — кейинчалик режиссёр ижодига ҳам таъсир кўрсатишини ҳеч ким, ҳатто Набижоннинг ўзи ҳам билмасди. «Кўзларида жозиба билан қайғу-алам учқунлари кўринади. Самимият билан бирга тадбиркорлик аломатлари сезилади. Содда бўлиши билан бирга ўзининг ўн олти ёшига нисбатан анча пишиққина кўринади» — Юлдузнинг ташқи қиёфаси, бурро сўзлари, ўзини тутиши шундай баҳо олди. «Бизнинг Зуҳрамизга худди шу хислатлар керак. Бу қиз камера олдида ҳам шу фазилатларини, шу ёқимлилигини сақлаб қолармикин?» — бундай мулоҳазалар билан нур манбалари қайта ўрнатилишини кузатиб турди. У Юлдуз билан Хайрининг имкониятларини синаб кўришга киришди. Аслида у энди Юлдузни Зуҳра либосида кўрарди, у сотқинликни сезиб, фарёд чекаётганида, севган ёридан ажралиб, дардини изҳор этаётганида кўраётган эди. Неча ой давомида гўзал афсона муҳитида яшаб, инсоннинг олижаноб ҳис-туйғулари, унинг она тупроғига бўлган меҳри, садоқатини тасвирлашдек ширин ташвиш билан юрган режиссёрнинг фаолиятида янги бир босқич бошланган эди. Буни ҳали унинг ўзи ҳам билмас, бу ҳақда ўйламас эди. Лекин Набижоннинг ҳаяжони, қувноқ кайфияти, шўх сўзлари павилонда кўрсатаётган эпчиллиги, елиб-югуриши кино сирларини билмайдиганларнинг кўзига ҳам ташланарди. Бу табиий бир ҳол эди. Зеро севги, қаҳрамонликни мадҳ этишга киришган санъаткор севги ёшидаги бир қизни учратди. У латофат ва нафислик рамзи бўлиб кўринди унга. Унинг ёшлиги, ғурури, тим қора кўзларининг жозибадорлиги, гулбарг каби нозик дудоқларининг нафислиги режиссёр тасаввурида яшаётган Зуҳрани айнан эслатарди. Гўё «Тоҳир ва Зуҳра» достони саҳифаларидан Зуҳра чиққану, экран сари қадам ташлаган эди...

— «Юпитер»лар ёқилиб, кинокамера шай бўлганида Набижон шам олиб келишларини буюрди. Павилонда жимжитлик бўлишини талаб қилди. Яқиндагина ясалган супачага кўрпача солдириб ва лўла болиш ёнига Юлдузни ўтқазиб, эпизодда содир бўладиган воқеани тушунтира бошлади...

Шу эпизодда неча қайта ўйналди.

Охири кино тасмасига туширилди ҳам. Чунки бадиий кенгаш шу материални кўриб, актёрларни

ролларга тасдиқлаши керак эди. Танаффус эълон қилинди. Шунда павилоннинг катта, қалин эшиги очилди-ю, бир қиз кўринди. У қўлтиқтаёққа суяниб турарди.

— Келинг.

Қиз жойидан жилмади. Набижон унинг олдига бориб, ичкарига бошлади. Оппоққина, баланд бўйли қизнинг ўнг оёғи гипсда шекилли, бинт билан қалин ўралган. Қўлтиқтаёқ билан бемалол юришидан у анчадан бери шу аҳволда эканлигини пайқаш мумкин эди. Ичкарига кириб ўтиришганидан кейин ўзи гап бошлади.

— Исмим Зебо Пошшаевна Ғаниева. Шу яқин орадаги госпиталда ётган эдим. Онам шеър ёзадилар. Балки биларсиз. Маҳбуба Раҳим қизи. Улар менга кўп эртаклар айтиб берганлар. Достонларни кўп эшитганман. Шу қизиқиш мени студиянгизга бошлаб келди. Мана бу қўлтиқтаёқ ёрдамида юрсам ҳам, — деб ҳазиллашиб қўйди бу гўзал қиз.

Суҳбат қизиб кетди. Маълум бўлишича, қиз Тошкентдан Москвага бориб театр институтида таҳсил кўраётганида уруш бошланиб қолган экан. Офелия, Дездемона ролларида саҳнага чиқишни орзу қилиб ўқиётган Зебохон тезда снайперлик мактабида мерганларча ўқ отишни ўрганибди. Фронтда юздан ортиқ фашистни аниқ нишонга олибди. Кейин оёғидан жароҳатланиб, Москва госпиталида, сўнгра Тошкентда даволанибди.

Набижон унинг бурро тилидан завқланиб ўтирар ва унга Моҳим ролини бериб, синовдан ўтказишни мўлжалламоқда эди. Кейин унга яқинроқ бориб ўтириб секин гап бошлади:

— Зебо Пошшаевна, сизни кўриб, ҳикоянгизни эшитиб, бир ролга мўлжаллаб қўйдим.

— Ташаккур, лекин мен актриса эмасман. Бунинг устига кўриб турибсиз — оёғим ногирон, — деб таклифни дарҳол рад этди у.

Набижон шундай жавобни кутган эди. Чунки аёлларнинг психологиясини биларди: пардозсиз кинокамерага ҳеч йўлашмасди, эски кийимда чиқишга рози бўлмай кўп ҳуноб қилган вақтлари ҳам бўлган. Вақтинча қўлтиқтаёқ билан юрган бу очиқ чеҳрали қиз эътироз билдириши табиий бир ҳол эди. Шунинг учун режиссёр кулиб ўрнидан турди-да, Юлдуз Ризаева, Хайри Ғаниевани кўрсатиб, фикрини давом эттирди.

— Мана бу қизлар театр институтининг остонасини ҳатлаб ўтишмаган. Келгусида таълим олишади. Ҳозир эса биз Юлдузхонни Зуҳра ролига, Хайрихонни Юлдуз — филмдаги канизаклардан бирининг исми шундай — ролига таклиф этганмиз. Журъатли қизлар экан, сира иккиланмай, рози бўлишди. Юздан ортиқ фрицни ер тишлатган сиздек довюрак аёл рол ўйнашга ботина олмаяпсиз...

Даҳанаки «жанг» пайтида кулги ҳам бўлди, жиддий гап ҳам.

Кечки пайт павилондаги «юпитер»лар ўчирилиб, кинокамерага ғилоф кийгизилди. Павилон бўм-бўш қолди. Набижон зиндон декорациясига кириб, уч рол ижрочилари бўлмиш Юлдуз Ризаевани, Хайри Ғаниевани ҳамда Зебо Ғаниевани супачага ўтқазди. Ўзига бир курси олиб келиб ўтирди-да, павилоннинг сирли кучи таъсирида бир оз ҳаяжонланган ва режиссёр сўзига маҳлиё бўлиб ўтирган уч қизни афсона оламига бошлади. Бибихоннинг афсонасини айтиб берди. Сўнгра павилон бўйлаб бироз юрди. Қизларга қараб сўради:

— Бу афсонани сиз қандай тушунасиз? Унинг қаҳрамони ким деб биласиз? Бош ғоя нимада?.. Ҳа, ҳа, тўғри! Шу қаҳрамон орқали кучли севги, ушалмаган орзу, жасорат, меъмор, қуриш-бунёд этиш санъати ҳақидаги фикр ўртага ташланади... Афсонанинг поэтик қурилишини, оптимистик руҳини, ундаги юмори, муболағалар, ўхшатишларни сездингизми!? Яратаётган филмимиз — «Тоҳир ва Зуҳра» ва мен ҳозир айтиб берган афсона ўртасидаги муштараклик борми? Шу ҳақда ўйлаб кўринг...

Бу суҳбатдан икки-уч кун ўтгач, Тоҳир ҳам топилди. Набижон Йўлдош Аъзамов билан Тошкент ва Янгийўл театрларидаги актёрларни неча бор синовдан ўтказдилар, студиядаги актёрлар устахонаси талабаларини синаб кўрдилар. Ниҳоят, Ғулом Тожиаълоев Тоҳир ролига лойиқ топилди.

Филмни суратга олиш даври бошланди.

Бўстонлиқнинг сулув боғларида, Самарқанднинг Регистонида, Ургутнинг азамат чинорлари остида, Шоҳимардоннинг шўх сойлари бўйида, Тошкентнинг Ботаника боғида, «Родина» кинотеатри биносида олинадиган кадрлар Наби Ғаниев томонидан пухта ўйланган, сценарийда таърифланган, сон-саноқсиз эскизларда чизилган эди. Шу боис суратга олиш жараёни самарали бўлди. 1945 йилнинг май ойига келиб филмга сўнгги сайқал берилди...

Катта сарой дарвозаси очилади. Гавжум бир майдон диққатни жалб этади. Бозор ғовур-ғувурида жарчининг овози ажралиб туради: «Одамлар, эшитмадим деманглар. Хон Бобохон қиз кўрдилар...»

Режиссёр умумий планда майдон, бозор кўринишларини тасвирлаб содир бўлган воқеани жарчи овози билан бизга етказади. Шу тарзда ҳикоя бошланади. Режиссёр воқеа, суҳбат содир бўладиган жойларни танлашда талабчанлик қилди. У овозли, манзарали, ҳаяжонли кадрлар мазмуни ва таъсир кучи жиҳатидан ўткир бўлишни таъминлади. Композицион жиҳатдан тугалланган, тасвир ва овоз зарур «миқдорда» намоён бўлган кадрлардан иборат бўлган лавҳалар томошабин қалбига дарҳол йўл топиши назарда тутилди. Вояга етган Зуҳра ва Тоҳир балиқчалар солинган аквариум ёнида учрашадилар. Севги ва ҳаёт, инсонийлик ҳамда хоинлик, меҳр ва ғазаб ҳақидаги суҳбатнинг шоҳиди бўлган, олтин қафасдаги қуш, аквариумдаги олтин балиқни кўрган томошабин беихтиёр Шарқ поэзиясидаги ўхшатишларни, поэтик умумлашмаларни эслайди. Натижада кўркам боғ хон зулми, таъқиби туфайли севишганлар учун зиндонга ўхшагани тасвир билан қайд этилди...

Ана шундай нафис кадрларда ташкил топди ўзбек киносининг шоҳ асари «Тоҳир ва Зуҳра». У жаҳонга манзур бўлди.

Ҳамидулла АКБАРОВ

Қубро қиссаси

Ровий айтур, алломаи Тусий қуръа ташлаб кўрди. Ибн Ҳожиб бирни бир дер, иккини дермас. Иккини ҳам бир дер, икки демас. Анинг учун халойиқни бир-бир ўтказиб сўрар эрди. Навбат ибн Ҳожибға келди. Ўғлонлар икки бармоқин икки деб тафовут қилмай ўтар эрди. Ҳазрат ибн Ҳожиб раҳматулло алайҳ уч мартаба келиб қайтдилар. Охир бўлмади. Андиша қилдилар. Агар бир десам ўлтурур, икки десам худони икки дегандек бўлур. Таваккални Оллоҳ таолоға бер, деб ўта бердилар. Алломаи Тусий айди: «Тутунг бу ўғлонни». Дарҳол ҳазрат ибн Ҳожибни тутдилар. Хулагу олдиға келтириб шаҳид қилдилар. Қолу аналлоҳу ана алайҳи рожиъун. Ўлгандин сўнг терисига сомон тиқиб дарвозадин осиб қўйдилар.

Ровий айтур, алломаи Тусийнинг китобин ҳазрат ибн Ҳожиб сувға ташлағанда жулума деб эрдилар. Алломаи Тусий ҳазрат ибн Ҳожибнинг териларига сомон тиқиб дарвозадин осиб, уруб айтур эрди: «Китобимни сувға ташлағанда жулумаи дер эрдинг, холо жулума бўлдинг, мақсадимға етдим».

Хулагу айди: «Эй алломаи кабир, ўғлоға ҳам мунча авовинлиғ бўлурсанму, Хоразмнинг харобалиғи сандиндир. Сан синиб бўлдинг». Қолган жамоасиға Ёдгорхонни подшоҳ қилиб Хулагу Хоразмдин чиқиб Банди Султон тарафиға азм қилди. Йўлда Ёдгорхонға бир неча сўз топшуруб Ёдгорхонни қайтарғанда айди: «Алломаи Тусийнинг ишин тамом қилғил, теди. — Менинг ўғлумға, мунча муллаларға, Хоразм шаҳрининг хароб бўлмақлиға шул бадбахт сабаб бўлди. Холо ўзум ўлтуруб кетарман. Отам риоясин кўрдум... кўп бўлди», деб равона бўлди. Банди султон Чингиз алайҳил лаънаға интизор бўлуб турдилар.

Ровий айтур, Чингиз Марвдин чиқиб Ҳирот бориб қалъасин қамади.

Ҳирот бир неча кун урушиб қалмоқларни бениҳоят қирдилар, чу ҳиссби бўлмади. Андин сўнгра Чингизнинг орқасидин Кобул лашкари келиб Ҳирот бирла урушиб, Ҳирот қалъасин Чингизға олиб берди. Кобулнинг шаҳзодасин Ҳиротда подшоҳ қилиб, ўтиб Исфахондин хабар сурди. Исфахонийлар айди: «Султон Бағдод кетди. Чингизнинг мақсади султон эрди. Султон изидин Чингиз ҳам Бағдод кетди. Бир неча манзилни тай қилиб Бағдодға етушуб, султон Чингиз алайҳил лаънанинг келганин эшитиб Бағдод тарафиға аҳлу аёли бирла кемага тушуб ўтар бўлди. Чингиз кўрдики, султон кеманинг ичинда аҳли аёли бирла боратурур. Чингиз айди: «Эй султон, қочмағил, санга икки калима сўзум бор, айтарман, қабул қилсанг, шул ердин қайтарман. Йўқ эрса, Садди Искандардин ўтгунча қувурман». Султон айди: «Малъун мандин не истарсан?» Чингиз айди: «Эй, султон санга не ваъда қилиб эрдим, сан ваъдангни буздунг. Ман ваъдамни бузмадим. Ўрнингдин турғил, бўйингни кўрайин». Султон ўрнидин турди. Чингиз айди: «Эй султон, юргил рафторингни кўрайин». Султон юрди. Чингиз айди: «Эй султон, эмди ўлтирғил». Султон ўлтурди, Чингиз айди: «Эй султон, тур тедим, турдинг, юр дедим, юрдинг, эмди манинг ҳам фармонимда бўлдунг». Шул сўз бирла Чингиз Бағдод борғунча олди, Додға ўтмади. Нечунким, Жамилжон ўлганда ҳазрат шайх Нажмиддин Кубро айтиб эрдилар. Боғ борғунча қалмоқ олур, хароб этар, Додға ўтмас, теб эрдилар. Чингизи малъун шул ердин қайтди. Бир неча кун йўл юриб Банди Султонға келиб ўғлонлариға қўшулуб Чин Мочинға азм қилди. Бухоро келиб бир неча кун бўлуб Қайрахонни подшоҳ қилиб, Самарқанд келиб тушди. Самарқандийлар Чингизнинг олдиға пешвоз чиқиб турдилар. Чингиз айди: «Эй самарқандийлар, Самарқанд қалъасин кўргазмай йибордингизлар. Эмди не дерсизлар?» Самарқандийлар айдилар: «Андоғ бўлса, бизлар бесаранжомтурмуз. Бизларга руҳсат берсангиз, Самарқанд бориб саранжом тутуб чақирайин». Чингиз айди: «Боринглар, тездин келтурунг». Булар: хуш бўлғай, теб кетдилар. Бориб Самарқанд улуғлари бирга маслаҳат қилдилар. Айдилар: «Бир Чингизни қалъаға киргузсак, муни ҳам Хоразмдек хароб қилур. Эмди маслаҳат урушмоқдин ўзга илож йўқтур», теб, охир қалъа устиға тўф, тўфхона чиқариб қамал бўлуб ўлтурдилар. Чингиз бу хабарни эшитиб аччиғи келиб қалъани қуршаб тушди. Самарқанд халқи худоға таваккул этиб турдилар. Чингизнинг амри бу эрдиким, ҳама бирдан югурунг. Қалмоқлар қўл тутушиб ҳама бирдан югурдилар. Самарқанд халқи тўф, замбурак, шамхол отиб бениҳоят қалмоқ қирдилар. Эртангдин то хуфтонғача уруш бўлди. Қалъани ола билмадилар. Чингиз кўп паришон бўлуб ҳасрату қайғуда бўлди. Охир қуръа андозларға қуръа ташланг, деб буюрди. Шундоғ Хоразмни ҳарб қилдим, бир Самарқандға илож топмалим, деб айди. Анда мунажжим айдилар: «Эй ҳоқони Чин Мочин, Самарқанд қалъасин қўй, шикаст топарсан. Хулагуни қўйиб, ўзунг Тошканд қалъасинда бўлғил. Хулагу Самарқандни қамаб ётсун ўн беш кунғача. Андин сўнг ўзлари чиқиб тобеъ бўлурлар». Чингиз бу сўз бирла Тошкандға борди. Анда ҳам киргузмадилар. Уруш қилдилар. Бир неча кун қалмоқлар ўлди. Чингиз паришон бўлуб ўлтуруб эрди, аҳли ҳикматлар айдилар: «Ҳоқони Чин, бу ерда ўлтурманг, хўб эрмас. Қашқарға бориб Чин Мочинға нома йўлланг, лашкар жамъ қилиб йиборсунлар. Андин сўнг на Хўжанд, на Тошканд, на Самарқанд қолсун, барчасин хароб қилурсиз». Чингиз бу сўз бирла Қашқарға кетди.

Ровий айтур, Чингиз ҳокимни юз минг киши бирла Самарқандға қўюб ўзи Тошканд кетди. Тошканд халқи киргузмай уруш қилдилар. Бир неча қалмоқлари қирилиб, Чингиз Қашқарға бориб кирди. Хулагу Чингиз кетгандин сўнг ўн кун бўлмай сармақандийлар бир кеча чиқиб шабихун урдилар. Қалмоқлар бир-бирин танимади. Тонг отқунча урушуб кўп қалмоқ қирдилар. Самарқандийлар ҳам қоронғу кечада бир-бирларин билмай ҳайрон бўлдилар. Қалмоқлар тонг отгач, кўрдилар, ораларинда Хулагуни кўрмадилар. Қалмоқлар бесаранжом бўлиб, Хулагуни топмай Тошканд тарафиға азм қилдилар. Самарқандийлардин мингда уч юз киши ўлубтур. Қалмоқлардин қирқ минг киши жаҳаннамға кетибдур. Хоразмдин олған ўлжани самарқандийлар олдилар. Қалмоқлар Тошканд бордилар. Анда ҳам қарор топмай Хўжанд бордилар. Анда ҳам турмай Қашқарға бордилар. Чингиз бу хабарни эшитиб паришон бўлуб на қилурин билмай йиғлай бошлади. Қани, менинг ўғлум Хулагу, деб фиғон кўтарди. Анда қалмоқлар айдилар: «Уруш бўлған кечаси шаҳзода боргоҳ ичинда бор эрди. Сабо кўрмадук. Чингиз Қашқарни ўғли Угадайга топшуруб, Чин Мочин кетди. Ўғли Угайдай Қашқарға подшоҳ бўлуб ўлтурди.

Ровий айтур, Самарқанд халқи молу ғаниматларни олиб фароғат бўлуб ўлтурдилар. Бир кун бир бечора ўтун олмоқ учун дашти биёбон тарафиға борди. Кўрди бир одам ётур. Ёнинда бир от ўлуб ётур. Отнинг ҳар на дузулари тамоми олтун. Буларни олиб кўрдиким, ул киши ҳам ўлуб ётур. Қўрқуб, ҳеч нарсасин ола билмай бориб ҳокимға айди: «Эй бегим, ман... (шу ерда матн узилган — А. Қ.).

...ғулаб босдилар. Тушуб боғладилар. Ўзга кишиларин ҳам қирдилар. Баъзиси Чин Мочин қочиб кетдилар. Бу сўз Чингизга етушти. Тожин ерга уруб йиғлай бошлади. Хулагунинг ҳасрати ёдимдин чиқмай туруб бу кулфатға рафиқ бўлдум, деб зор гирён, бағри бирён ҳайронлиққа.

Ровий айтур, Қашқарнинг хони Тошканд халқиға хушомадлар айтиб қайтарди. Ўзи бохабар бўлуб ўлтурди. Бу сўз барча оламға машҳур бўлуб, исломи шариат жорий бўлуб, Ёдгорхон алломаи Тусийни ўлтуруб, Хоразм тозадин иморат бўлуб, фуқаролар осойиш топиб, нарх арзон, об равон, фуқаро халқи субҳ шом, балки алад давом дуойи ҳайрони подшоҳи замонға қилиб ўлтурдилар.

Ал фақиру ҳақир Муҳаммад Собир хожа валади Нурмуҳаммад хожа умиди дуо қилиб яхшилардин илтижо ёд қилғай дамодам эшитса жону дил бирла ҳар одам.

Тарихи Шайх Кубро шоҳи шаҳид.

ТУГАДИ

Нашрга тайёрловчи: Азиз ҚАЮМОВ

ГЕРМАНИЯ БАЁЗИ

Ҳайнрих ҲАЙНЕ

ҚАРАҒАЙ

Олис шимол дўнгликларида
Бош эгганча турар қарағай
Муз ва қорликлар қўйнида
Ухлар эди гўё тумандай.

Иссиқ ўлкадаги гулларни
У тушларида кўрармиш,
Ажиб мўъжизали кунларни
Тинч, товушсиз орзу қилармиш.

Й. Р. БЕҲЕР

МАЙСА

Кечир мени яшил майсажон
Мен тиз чўкиб таъзим
айлайман.
Сенга ноҳақ озор берибман
Қалбинг уришин сезмайин
Кечир мени яшил майсажон.

Кечир мени яшил майсажон,
Давом этиб шундай парвозим.
Коинотга етса ҳам бошим
Охир остинг бўлур-ку жойим.
Сен яшарсан оҳ, Майсажоним,
Сен яшарсан бунда ҳар қачон
Кечир мени, кечир Майсажон.

Йоҳанн Волфганг ГЁТЕ

ЎРМОН ШОҲИ

Сокин, хилват ўрмон қўйнида,
Даҳшат ичра борарди отлиқ,
Отлиқ ота қўлида ўғил,
Елиб борар ўғлини қучиб.

Безовтадир ота бечора
Ўғлидаги аянч, даҳшатдан
Чалғитмоқ-чун, уринарди у
Ўғилчасин нохуш ҳислардан.

Мен билан юр қирғоққа, ўғлим,
Ўргатайин турфа хил ўйин.
Онанг либосидек ранг-баранг
Қирғоқ ҳуснин бир кўриб қўйгин.

Лекин мурғак гўдак қалбини
Забт этолди мудҳиш бир қўрқув.
Ўрмон шоҳин сассиз овозин
Солиб қўйди қалбига ғулув.

«Кўрсатайин қизларим сенга
Нозик йигит, юргин ортимдан
Томоша қил, улар рақсини»
Шундай овоз келди ғойибдан.

— Тингла ота, ўрмоннинг шоҳи
Чорламоқда мени қирғоққа
— Ўғилгинам, безовта бўлма,
Қўймасман мен сени у ёққа.

Бағримдасан, севимли ўғлим
Ҳоли тутгин ўзинг даҳшатдан.
— Йўқ отажон, у мени тезда
Олиб кетар сенинг бағрингдан.

Даҳшат ичра отни елдириб,
Улар етиб келди уйига
Минг фарёдки навниҳол гўдак
Кўз юмганди мангу уйқуга.

Немисчадан Шуҳратхон ИМЯМИНОВА таржималари

«МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ»
Муассис: Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси
Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ
Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 0586
3000 нусхада босилди
Сотувда нархи эркин
Ҳажми 2 босма табоқ
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди
Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра МУРОДАЛИЕВА
1 2 3 4 5 6